

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

1960'LI YILLARIN POLİTİK İKLİMİNDE MİHRİ BELLİ'NİN
POLİTİK DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN

Gökhan KARSAN
BURSA 2004

İÇİNDEKİLER

Sayfa Sayısı

İÇİNDEKİLER.....	i
GİRİŞ.....	iii

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSALLIK VE MARKSİZM

1.1. MARX VE ULUSÇULUK.....	3
1.2. LENİN'İN ULUSALLIK ANLAYIŞI	9
1.3. 'ULUSLARIN KENDİ KADERLERİNİ BELİRLEME HAKKI' AÇISINDAN MARKSİST- LENİNİST PRATİKLER: SULTAN GALİYEV OLAYI	13

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK SOLU'NDA EVRENSEL – YEREL GERİLİMİ : MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEZİ

2.1. TÜRK SOLU VE MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEZİ.....	23
2.1.1. TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ.....	23
2.1.2. KADRO HAREKETİ.....	23
2.1.3. 1960'LI YILLAR: YÖN ÇEVRESİ.....	28
2.1.4. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ İÇİ MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİMCİ HİZİP.....	32

2.2. TÜRK SOLU VE YERELCİLİK.....	34
2.2.1 TÜRK SOLUNDA HAKİM BİR EĞİLİM OLARAK DEVRİMİN KARAKTERİ.....	37
SORUNU	
2.2.2. EVRENSEL-YERELLİK KISKACINDA TÜRK SOLU.....	38
2.2.3. ÜÇÜNCÜ DÜNYA MARKSİST HAREKETLERİ VE YERELCİLİK.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİHRİ BELLİ VE POLİTİK DÜŞÜNCELERİ

3.1 MİHRİ BELLİ'DE ULUSÇULUK VE MARKSİZM İLİŞKİSİ.....	49
3.2. MİHRİ BELLİ' NİN DÜŞÜNCELERİ AÇISINDAN MİLLİ DEMOKRATİK DEVİRİM TEZİ.....	55
SONUÇ.....	67
KAYNAKLAR.....	69

GİRİŞ

Türkiye’de Marksist düşünce ve hareketlerinin tarihini Osmanlı Devletinin son dönemlerine kadar geri götürmek mümkün olmakla birlikte, bu hareketlerin, Türk siyasal hayatında hatırı sayılır etkilerinin izlenmeye başlandığı zaman diliminin, 1960’lı yıllara isabet ettiği söylenebilir.

Bunda 1960’lı yılların görece özgür ikliminin, tabiatıyla önemli bir etkisi vardı. Diğer bir ifade ile, 1950’li ve daha önceki yıllar hatırlanıldığında, (Mustafa Suphi olayı yada 1950 Tevfikası gibi) 1960’lı yıllar, Marksist düşüncenin, anayasal hakların getirdiği yenilikler dahilinde, daha fazla ve hızlı yayılabilme olanağı bulabildiği yıllar oldu.

Fakat anayasal haklar, Türkiye’de, 60’lı yıllarda filizlenmeye başlayacak ve kendisini kısa bir süre içersinde büyük kalabalıklara ulaştıracak olan Marksist düşüncenin bu denli hızlı gelişimini açıklamaya kafi tek etken değildir. Bundan daha dikkat çekici bir nokta göze çarpmaktadır. Bu, bu çalışma içinde görülebileceği gibi, Marksizmin belli bir yorumlanış biçiminin, Türk entelijansiyasının yerel talep ve ikilemlerine cevap verebilme kapasitesidir. Bu talep ve ikilemlerin en önemlilerini ulusçuluk-öncesi süreçlere gönderme yapan bağımsızlık, kalkınma, kimlik problemleri oluşturmaktadır.

Burada dikkat çekici olan ilk şey; tarihi bir kategori olarak ‘ulus’ un ve buna bağlı olarak ‘ulusçuluk’ fikrinin Marksist teori ve pratiğinde önemli bir atıfa mazhar olabildiğini en azından mümkün kılabilen yorumudur.

İlk bölümde bu konuya değinilmektedir. Evrenselci iddialarını açıkça bildiğimiz Karl Marx’ın düşüncelerinde ‘ulus’ ve ‘ulusçuluk’ fikrinin durduğu yere değinilerek; onun düşünce gelişiminin, teorik yazılarında Proleterya Enternasyonalizmi doğrultusunda geliştiğini; ve dolayısıyla da, Marx’ın, ‘ulusallık’ a ‘sınıfsallık’ karşısında hiçbir önem atfetmediği gibi bir sonuca ulaşmanın mümkün olabileceğinden bahsedildi.

Bunu mümkün kılan şey ise açıkça Leninist yorumdur. Diğer bir ifadeyle Marksist ulusallık teorisinin izlerini Lenin'in Marx yorumundan takip etmek gerekecektir. Lenin'in, halkların kendi haklarını tayin hakkını teorik yazılarında tutarlı biçimde (her ne kadar teorik yazılarında, bu fark edilmekteyse de, eş tutarlılığın devrimden sonra sürdürdüğünü söylemenin mümkün olabildiğini, Sovyetizmin Sultan Galiyev olayı karşısında pratikleri değillemektedir) savunması ve ulusal kurtuluşu, sosyalist aşamanın gerçekleşmesi için gerekli - hatta zorunlu - gören anlayışı, Üçüncü Dünya Marksist entelijansiyasının - konumuz açısından Türk Marksist entelijansiyasının - zihin dünyasında son derecede önemli etkileri olmuştur.

Buna bağlı olarak, İkinci Bölümün ana konusunu Leninist teorinin Türk solundaki etkileri oluşturmaktadır. Kronolojik bir sırayla, Milli Demokratik Devrim düşüncesinin, üzerine yüklenen farklı anlamlar hesaba katılarak, 1960'lı yıllara nasıl taşındığı üzerinde durulacaktır.

Bu bölümün ikinci kısmında bu çalışmanın dikkat çekmek istediği ikinci nokta işlenecektir. Bu da, Marksist düşüncenin çoğu iddialarının oldukça yerelci kaygıların şekillendiriciliğinde farklı bir tanımlama bulmasıdır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu olan, çelişki ve formülasyonların oldukça yerelci bir tarzda yeniden tanımlanması/konulanmasıdır. Bu noktayı vurgulamakla, aslında Marksizmin genel olarak Üçüncü Dünyadaki benimseniş tarzındaki ortak noktalara aynı bölümde değinmek de istedik.

Son bölümde ise bütün bu değinilen konuları politik bir figür üzerinden anlamaya çalıştık. Bu bölümde ayrıntılı bir şekilde Mihri Belli'nin Milli Demokratik Devrim tezi içerisinde bilinç, devrim, örgüt hegemonya gibi kavramları nasıl formüleştirdiği üzerinde durulmaya çalışıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSALLIK VE MARKSİZM

Türkiye’de sol düşünce ve eylem tarihinde 1960’lı yıllar, izlenecek devrim taktik ve stratejisi olarak Marksizm - Leninizm ayrımının yapılmaya başlandığı zaman dilimine denk düşmektedir. Zira bu yıllarda, kısa zaman içerisinde sol muhalefetin hedefi haline gelecek olan, Marksist olma iddiasındaki bir partinin, Türk sosyalizminin ilk kitle partisi “Türkiye İşçi Partisi”nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu parti, özellikle 1962-1968 döneminde, sosyalist hareketin farklı eğilimlerini bünyesinde toplamış olmasına rağmen, 60’lı yılların sonundaki parçalanmanın merkezi olmuştur.

10 Ekim seçimlerinde T.İ.P. çatısı altında birlik görüntüsü veren sosyalist hareket, teorik ve politik ilk ciddi bölünmeyi 1965 seçimlerinin hemen ardından, Yön hareketinin eleştiri ve muhalefeti neticesinde yaşamıştır. Özellikle Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli’nin yazılarıyla tartışmalar, Sosyalist Devrim - Milli Demokratik Devrim ekseninde belirginlik kazanmıştır. Daha 1966’da yayımlanan bir yazısında Mihri Belli; ekonomisi, politikası ve kültürüyle emperyalizmin baskısı altında olduğundan dolayı Türk ulusunun kendi kaderini tayin edemediğini belirtmekte ve Türk toplumunun önündeki devrimci görevin Türk milli bağımsızlığını gerçekleştirmek ve feodalizmin tüm izleriyle ortadan kaldırmak olduğunu iddia etmekteydi.¹

Bir diğer yazısında, bu düşünceyi nihai noktalarına ulaştırır bir tarzda, “Dünya halkları biliyorlar ki, ancak yabancı boyunduruğunu atarak ve feodal bölünmeye son vererek tam anlamıyla uluslaştıkları takdirde mutlu bir geleceğe yönelmiş olacaklardır. Uluslaşmak, insanın insan tarafından sömürülemeyeceği sosyalist toplum yolunda atılan ileri bir adımdır. Çünkü uluslaşmadan, demokratik devrimin bu sonucuna varmadan

---

¹ E. Tüfekçi (Mihri Belli), “*Demokratik Devrim: Kimle beraber, Kime Karşı?*”, *Yön*, Sayı:175, 5 Ağustos 1966

sosyalizme gidilemez. Kestirme yol yoktur.”² demektedir.

Dikkat edildiğinde bu iki alıntı içersinde önemli bir hizalanışın - Türk solunda aşına olduğumuz bir hizalanışın - farklı bir tonlamayla yapıldığını görmekteyiz. Bu da milliyetçilik ve marksizm'dir.

Bir diğer deyişle biz; alıntılardaki iddiaların Mihri Belli'nin düşünce dünyası içindeki - ona attığı politik anlamın - biricikliği hesaba katıldığında, onun, ulusçuluk ve marksizmi birbiriyle bağdaştırır bir tarzda işlemeye çalışan politik bir figür olduğunu düşünüyoruz. Bunu önce ulusçuluk ve demokrasi ile, aralarındaki bağın doğallığına vurgu yaparak gerçekleştirmektedir. Sosyalizm ise anti-kapitalist ve anti-emperyalist mahiyetiyle ulusçuluğu içine almaktaydı. Ve onun düşüncesine göre, aslında içinde bulunduğumuz çağda bunları birbirlerinden ayrı düşünmek de imkansızdır.

O halde Mihri Belli'nin ve onun “Milli Demokratik Devrim” düşüncesinin, Türk sosyalizm ve işçi hareketlerinin ulusçuluk sorunu ile başa çıkma girişiminin önemli bir örneği olarak bir ilgiyi hak ettiği söylenebilir. Böyle bir ilgi doğrultusunda, Milli Demokratik Devrim tezlerinin en önemli savunucularından Mihri Belli'nin, Türk sosyalist entelijansiyası içinde ulusçuluğun coşkusunu zaptetmeye ve/veya onu yapıcı sonuçlara ulaştırma çabalarının en önemli isimlerinden biri olarak ele almak bu çalışmanın başlıca argümanı olmaktadır.

Bu açıdan biz, Mihri Belli'nin sonraki bölümlerde işlenmeye çalışılacak olan düşüncelerinden onun, aralarında doğal bir ilişkinin var olduğunu düşündüğü ulusçuluk ve demokrasinin “olumlu yönlerini” sosyalizm içersin(d)e taşımaya /tanımlamaya çalışan bir figür olarak ele alınabileceğini düşünüyoruz.

Bu amaçla biz öncelikle Marx ve Engels'de, daha sonra da Lenin' de ulusçuluk sorununa nasıl bir önem atfedildiği sorusunu cevaplamaya çalışacağız.

---

² Belli, Mihri , “*Millet Gerçeği*” *Aydınlık*, Sayı: 7, Mayıs 1969

1.1. MARX VE ULUSÇULUK

Ulusçuluğun “ilerici tarafları”nın, esas itibariyle sınıf çıkarlarının önde geldiğini ve ekonomik örgütlenme biçiminin olayların akışında belirleyici rolü olduğunu savunan Marxist teori içinde şu kadarıyla bir sorun çıkartmıyor görünmektedir: Buna göre ulusalcılık, post-feodal ekonominin o zamana kadar dağınık kalmış birimlerinin istikrarlı üretim ve ticaret birimleri içinde birleşmesine hizmet ettiği zaman ilerici bir güç sayılabiliyordu.³

Bu tutum kapitalizmi, üretimi devrimcileştirme tarzı nedeniyle diğer biçimlerden (pre-kapitalist üretim biçimlerinden) üstün gören Marx ve Engels’in düşünceleriyle tutarlıdır. Bu sebepten, geniş iç pazar olanaklarına sahip olmaları nedeniyle daha ileri bir biçimi temsil eden, bu yönüyle hem daha fazla güç hem de daha fazla yaşama yeteneği ve daha ileri bir üretim sistemi sağlayan büyük uluslara, Marx ve Engels’in diğerlerinden daha fazla ilgi gösterdikleri görülmektedir.

Nitekim 1848 tarihli “Komünist Manifesto” da Marx ve Engels tarafından böyle bir ilgi bütün açıklığıyla dile getirilmişti. “Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınıklığını her geçen gün biraz daha ortadan kaldırmaktadır. O, nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş ve mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırmıştır. Bu değişmelerin zorunlu sonucu politik merkezileşme olmuştur. Aynı ayrı çıkarları, yasaları, hükümetleri, vergi sistemleri olan bağımsız ya da zayıf bağlarla birbirine bağlı eyaletler tek bir hükümet, tek bir yasa sistemi altında, tek bir ulusal sınıf çıkarı olan tek bir sınır, tek bir gümrük duvarı ardında, tek bir ulus halinde birleştirdiler. Ancak yüzyılı bulan bir sınıf egemenliği süresince burjuvazi, bütün geçmiş kuşakların yarattıklarının toplamından daha güçlü ve çok daha büyük üretim güçleri yarattı. Diğer güçlerin insana boyun eğmesi, makineler [...] - bundan önceki hangi yüzyılda

---

³ Davis, Horace B., *İşçi Hareketi Marksizm ve Ulusal Sorun*, (Çev: Y. Alogan), Belge Yay., İstanbul, 1994, s. 9

sosyal emeğin bağrında böyle üretim güçlerinin yattığı düşünülebilirdi?”⁴

“Ürünleri için durmadan genişleyen bir Pazar gereksinimiyle itilen burjuvazi yeryüzünün tümünü istila ediyor [...] Burjuvazi, dünya pazarını sömürmekle bütün ülkelerin üretim ve tüketimine kozmopolit bir karakter verdi... Sanayinin ayakları altından, üzerinde durduğu ulusal temeli çekip aldı [...] Üretim araçlarının hızla gelişmesiyle ve ulaştırma araçlarının her gün daha yüksek bir düzeye ulaşmasıyla burjuvazi, bütün ulusları, hatta en barbar kavimleri bile uygarlığın seline katıyor.”⁵

Son cümlede ortaya koyulduğu şekliyle, Marx ve Engels, Manifesto’da, burjuvazinin “engelleri kırma”ya ve dünya pazarını genişletmeye devam ederek, böylece yeni halkları kapitalizme dahil edeceğini söylemekle en az iki önemli noktayı vurgulamak istemektedirler. Bunlardan birincisi, ticaretin dünya yüzeyine yayılması, “engellerin kırılması” ve geri bölgelerin dünya pazarı ile bütünleştirilmesi, Batı uygarlığının dünyaya yayılması gibi Manifesto’da coşkulu* bir tasvire konu olan gelişmelerin, devletlerin yada hükümetlerin değil burjuvazinin eseri olduğu vurgusudur. İkincisi ise, vuku bulmuş bütün bu gelişmeler neticesinde işçi sınıfının en ileri ülkelerden başlayarak kendisi için daha büyük bir pay talep edeceği, bunun da kapitalist sistemin burjuvazinin aracı olmanın dışında hareket etme yeteneksizliği yüzünden zayıflayacağı ve de ileri ülkelerin işçi sınıfının sömürge halklara sosyalizme ve özgürlük için önderlik edeceği bir sonu da beraberinde getireceğidir.

Bu alıntılar, beraberinde, Manifesto’nun üzerinde temellendiği fikir hakkında bize önemli bir şeyler söylemektedir. Buna göre sınıf mücadelesi Manifesto’da politik iktidarın müdahalesine fazla değinilmeden, uluslararası ölçekte betimlenmişti. Uluslararası işçi sınıfına karşı burjuvazinin ortak eyleminden proleteryanın uluslararası

---

⁴ Marx, Karl; Engels, Friedrich; *Komünist Manifesto*, (Çev: G. Köylü), Bilim ve Sosyalizm Yay., Ankara, 1997 s. 47-48

⁵ Marx, Karl; Engels, Friedrich; a.g.e., s.46-47

* Bu gelişmelerin Marx ve Engels tarafından ‘olumlandıgını’ söyleyemeyiz. Yazarların coşkuyla karşılaşması ise, olsa olsa bu gelişmelerin proleterya ile burjuvazi arasındaki uçurumu keskinleştirdiği yönüyledir.

düzeyde örgütlenmesinin başlıca nedeni olarak söz edilmiştir. ⁶

Ephraim Nimni'nin de belirttiği gibi Marx ve Engels ulusal devletlerin ilga edileceği (the abolition of national state) daha ileri bir aşamaya erişmek amacıyla, geçişsel olduğu kadar tarihsel olarak da zorunlu olduğunu düşünerek proleteryanın kısa bir zaman dilimi için ulusal sınıf haline geleceğini öngörmüşlerdir. ⁷ “Proleterya her şeyden önce politik üstünlüğü (supremacy) ele geçirmek, ulusun önderlik eden sınıfı olmak zorunda olduğu için, kelimenin burjuva anlamında olmasa da kendisi bizzat ulus (itself national) olmak durumundadır.” ⁸ “Ulusal farklılıklar ve halklar arasındaki antagonizmalar, burjuvazinin gelişmesinden, ticaret serbestisinden, dünya pazarından, üretim biçimindeki (the mode of production) ve ona karşılık düşen yasama koşullarındaki tek biçimlilikten (uniformity) dolayı günden güne daha çok yok olmaktadır.” ⁹

Alıntılardan anlaşılabilirliği gibi Marx ve Engels'in Manifesto'da daha ileri bir tarihte (1875) “Gotha ve Erfurt programlarının Eleştirisi” nde ¹⁰ daha da geliştirecekleri bir şeyden, proleteryanın sınıfları ortadan kaldırmak için politik iktidarı ele geçirerek (kendi diktatörlüğü kurarak) ulusu bizzat oluşturacaklarından bahsetmekteydi.

Ama Marx ve Engels'in görüşünde daha da önemli olan “en azından önde giden

---

⁶ Davis, Horace B., İşçi hareketi . . . ., s.20-21

⁷ Limni, Ephaim, **Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Crisis**, Pluto Press, London, 1994 s.25

⁸ alıntılaman Nimni, Ephraim a.g.e. s.25

⁹ alıntılaman Nimni, Ephraim, a.g.e. s.25

¹⁰ Marx ve Engels “Gotha ve Erfurt Proglamlarının Eleştirisi” başlıklı eserinde kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden diğierine devrim yoluyla bir geçiş döneminin yeraldığını, siyasal bir geçiş dönemine tekabül eden bu dönemde devletin proleteryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olmadığını belirtmektedir. **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, (Çev: M Kabagil) ,Sol Yay. Ankara.1989, s.41 Marx'a göre proleteryanın devrimci diktatörlüğü yalnızca bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız topluma bir geçişi anlatmaktadır. “*Marx'tan New York'taki Joseph Weydemeyer'e Mektup, 5 Mart 1852*”, Marx, Karl; Engels, Friedrich; **Seçme yazışmalar 1 (1844-1869)** (Çev: Y. Fincancı), Sol Yay., Ankara, 1995, s.75

ülkelerin ortak eylemi proleteryanın özgürleşmesinin ilk koşullarından biridir” ifadesi idi.¹¹

O halde ulusçuluğun Marx ve Engels tarafından bu anlamıyla, yeni kurulduğunda kendi iç çelişkilerinden sürekli krizler üreten kapitalizmi alaşağı edeceği öngörülen ‘proleterya enternasyonalizmi’ nin oluşabilmesinin öngereği olması açısından olumlandığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla sömürgelerdeki ulusal kurtuluş mücadelelerine yönelik olarak benimsedikleri tavır da bu doğrultuydu. Diğer bu ifadeyle Marx ve Engels ulusal kurtuluş taleplerini kısa bir süre içersinde gerçekleşeceğini bekledikleri sosyalist devrim açısından ele alıyorlardı. Horace B. Davis’in belirttiği gibi, bu noktayı göz önüne almaksızın Marx ve Engels’i anlamak çok zordur. Nitekim Polonya’nın bağımsızlığının tutarlı savunucuları olmalarına rağmen 1847’de Polonya’nın ulusal bir ayaklanmayı örgütlemelerini tavsiye etmediler.¹²

İlk bakışta bu tutum Marx ve Engels’in düşünceleriyle örtüşmüyor gibi gözükse de aslında onlar, düşünce çizgilerinin proleterya enternasyonalizmi yönünde ilerlediği hesaba katıldığında tutarlı davranmaktaydılar. Çünkü biraz önce de ifade ettiğimiz gibi Marx ve Engels devrimi, çelişkinin en fazla gelişmiş olduğu ülkede, İngiltere’de bekliyorlardı. Bu sebepten İngiliz proleteryanının İngiliz burjuvazisi karşısında zafer kazanması bütün ezilenlerin ezenlere karşı zafer kazanması için belirleyici olduklarını düşünüyorlardı.

Ama tarih Marx ve Engels’in öngörülerine uygun kararlar vermedi. Diğer bir ifadeyle, modern kapitalizmin ortaya çıkardığı ücretliler sınıfı, proleterya, tarafından gerçekleştirilecek olan devrim beklentisi yönünde gelişmeler, en ileri sanayi ülkesi ve en kalabalık ve anlamlı işçi sınıfına sahip olan İngiltere’de beklediği gibi olmadı. Bu sebepten ilgilerini 1848’den itibaren Fransa’ya çevirdiklerini görmekteyiz. Fakat, Fransa’da da hareket beklenen ve umulandan farklı bir yön alınca ilgilerini Fransa ve

---

¹¹ alıntılanan Davis, Horace B., İşçi hareketi ...., s.21

¹² Davis, Horace B., a.g.e., s.29

İngiltere'den çok farklı bir bağlama, Orta ve Doğu Avrupa'ya çevirdiklerini görmekteyiz.¹³

Orta ve Doğu Avrupa çok farklı bir bağlamdı, çünkü her şeyden önce kapitalizm buralarda büyük bir kent proleteryası oluşturacak kadar olgunlaşmamıştı ve sosyalist harekete yön veren insanlar da orta sınıfa mensup aydınlardı. Öte yandan ayrıcalıklarını muhafaza edebilmiş, gücü kapitalizmin hızlı gelişimi için engel oluşturan toprak sahibi asiller ve ordu karşısında burjuvazi, devrimci niteliği ile ortaya çıkamamaktaydı. Öte yandan Orta ve Doğu Avrupa'daki diğer önemli noktayı ulusal sorunlar oluşturmaktaydı. Polonyalılar ve öteki slavlar bağımlı durumdaydılar ve Almanya ve İtalya birliğini henüz gerçekleştirememişti.

Mevcut bütün sorunların ifade ettiği önemli bir gerçek vardı, bu da henüz olgunlaşmamış böylesi koşullar altında proleterya devriminin gerçekleştirilmesinin imkansızlığıydı. Bu sebepten Marx ve Engels'in işçilere feodal kalıntıların ortadan kaldırılmasında orta sınıfa yardımcı olmalarını ve ancak daha sonra, bir burjuva cumhuriyetinin görece daha özgür havası içinde proleterya devrimini örgütlemelerini ve gerçekleştirmelerini tavsiye ettiklerini görmekteyiz. Nitekim yazarların Almanya ve Rusya arasında bir savaş çıkmasını isterlerken ve desteklerken düşünceleriyle tutarlı hareket ediyorlardı.¹⁴ Çünkü çıkacak savaş, onlara göre, Almanya'da bütün ilerici güçleri harekete geçirecek ve onların iktidarı ele geçirmelerini sağlayacaktı. Böylece Almanya, ilerici burjuvazinin liderliği altında birleşmiş olacaktı.

Bütün bu anlatılanlardan bir sonuç çıkarmak gerekirse, Marx ve Engels'in, "Kapital" öncesi teorik çalışmaları içersinde, 'ulusallık' a, kendileri için asli önemdeki 'sınıfsal' ıktan ayrı ve onun ötesinde herhangi bir atıf yapmadıklarını bütün açıklığı ile görmek mümkündür. Onların düşüncelerinde toplumsal gelişme, sosyalizme ve komünizme giden yolda aşamadan aşamaya diyalektik bir gelişmeyi gerektirmekteydi ve bu gelişmede her adım bir öncekine kıyasla bir ilerlemeyi temsil ediyordu. Hatta

---

¹³ Horace B. Davis, a.g.e., s.30

¹⁴ Horace B. Davis, a.g.e., s.31

sömürünün her türlüüne karşı olduklarını mesela “Alman İdeolojisi” nden, bildiğimiz¹⁵ Marx ve Engels, köleliğin, bir artık birikimi mümkün kıldığı ve bu artık daha yüksek bir aşmaya geçmek için kullanılabilirdi için, önceki aşamaya kıyasla bir ilerlemeyi temsil ettiğini - aksi halde, böyle bir artık olmadan gelişme yok yavaş ve zor olacaktı¹⁶ - düşündüler.

Keza yazarların büyük politik birimlere küçük devletler karşısında daha fazla önem vermeleri, düşündükleri ile tutarlıydı. Çünkü küçük devletler gelişme yolunda bir engel teşkil ediyorlardı. Böyle durumlarda izlenecek en tutarlı marksist yol doğal olarak, geri bir ülkeyi ileri bir ülkenin hakimiyetine sokmaktı. Zira bu durumda, ileri ülke, süre giden geriliği aşacak, serbest girişimciliği başlatacak ve üretkenliğe giden yolu açmaya başlayacaktır.

Her ne kadar kapitalizmi olumlumasalar da, bu görüşlerin ekonomik gelişmeyi hızlandırdığı için geri ülkelere ileri ülkeler tarafından hükmedilmesini onaylamak anlamına geldiği açıktır.

Ama, öte yandan Marx'ın “Kapital” de - özellikle I. cildinde - emperyalist yayılcılığın iç yüzünü gözler önüne seren yazılarını bilmekteyiz. Hatta emperyalist yayılcılığa karşı bütün hatlarda direniş ve emperyalizmin yerleştiği bu bölgelerde onun hakimiyetine mümkün olduğu kadar çabuk son verilmesi çağrısında¹⁷ bulunmaktaydı. Bu durumda Marx ve Engels' in, son dönem yazılarında, fikirlerinde bazı değişikliklere gittikleri görülebilecektir. Ama söylenmelidir ki bu değişiklikleri temel ilkelere aykırı bir kapsamda asla tutmamışlardır. Nitekim ulusal kurtuluşcu hareketleri ve talepleri “hem emperyalist ülkenin hem de ezilen ülkenin bütün politik - ekonomik durumu ile ilişki içinde ”¹⁸ değerlendirmeye çalışmışlardır. Gerçi bu, daha önce de belirttiğimiz tutuma göre ulusçuluğa daha olumlu bir adımdı. Yani Marx ve

---

¹⁵ Marx, Karl; Engels, Friedrich; *Alman İdeolojisi [Feuerbach]* (Çev: S.Belli) , Sol Yay., Ankara 1999 s.57-61

¹⁶ Marx, Karl; Engels Friedrich; a.g.e. s. 84, ayrıca bkn. 86-88

¹⁷ alıntılan Davis, Horace B., *İşçi hareketi* ...., s.78

¹⁸ alıntılan Davis, Horace B., a.g.e., s.79

Engelş Polonya ve İrlanda örneğinde olduğu gibi, bu ölkelerin kurtuluşlarının oralarda değil de İngiltere’de gerçekleşeceğini belirtmekteydiler. Bununla da açıkça bu ölkelerin akıbetlerinin, İngiltere’de gerçekleşeceğini bekleedikleri devrime bağladıklarını anlıyoruz.

Bu da şunu gösteriyor ki Marx ve Engels’in ‘ulusallık’a ‘sınıfsallık’ karşısında aldıkları sistematik bir tavrın olduğunu söylemek çok zor olacaktır. Dolayısıyla yazarlar ulusallığa tam bir vize vermemekle beraber - son dönem yazılarında gördüğümüz gibi - tam olarak da reddetmemektedirler.

Buradan hareketle denilebilir ki geri hakların burjuva sınıfının saldırılarına direndiklerinde daha hızlı ilerleyebilecekleri ve uygarlığın nimetleri konusunda bizzat içinde yaşadıkları zamana göre seçim yapabilecekleri fikri aslında Marksizme oldukça geç nüfuz etmiştir. Diğer bir deyişle ‘ulusallık’a, değerli bir davaya kazandırıldığında olumlu bir atfın yapılabileceği fikrini sistematik olarak Lenin’de görmekteyiz. O halde sistematik bir tavır alışın (teorik olarak) veya beklide ‘Marksist bir ulusallık teorisinin izlerini Marks ve Engels’ten ziyade Lenin’den takip etmek gerekmektedir.

1.2. LENİN’İN ULUSALLIK ANLAYIŞI

Lenin’ in ulusallık anlayışını anlayabilmemiz için öncelikle onun, marksist devrim tezine nasıl bir yorum getirdiğine ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi Lenin, sermayenin kapitalizm öncesi toplumlara girmesinin yıkıcı ve sömürücü niteliğini ileri sürmüş olmakla birlikte yine de; bir topluma, kapitalist üretim tarzının girmesiyle, kapitalizm öncesi yapıları parçalayarak ve sermaye birikimi ve büyüme dinamiğini başlatarak zorla geçerli kılacağı görüşüne bağlı kalmıştır.

Lenin'in bu tezi, "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" adlı incelemesinde narodnik iktisatçıları eleştirerek işlediğini görmekteyiz¹⁹.

Buna göre Lenin, içinde birden fazla üretim tarzının, başat feodal üretim tarzının yer aldığı bir toplumsal formasyon kavramını ortaya koymuştur.²⁰ Ona göre Rus toplumlarındaki başlıca çelişki, bu iki üretim tarzı arasındaki karşıtlıktır, ve bu çelişki kapitalizm öncesi tarzın çözülmesiyle ortadan kalkacaktır. Sınıfsal güçlerin bu ittifakı burjuva demokratik devrim aşamasını temsil etmektedir, fakat Rusya'da bu devrim zayıf bir burjuvaziyle değil kararlı bir proleterya ile gerçekleştirilecektir.²¹

Lenin Rusya'da kapitalizmin gelişmesine ilişkin çözümlemesini Asya Toplumlarını incelemekte de kullanmıştır. Lenin'e göre kapitalizmin gelişiyile birlikte Asya'nın her yerinde Rusya'nın tersine, sömürgelerde burjuva demokratik mücadelenin ön saflarında burjuvazi yer alıyordu. Çünkü oralarda burjuvazi hala halkın yanındaydı. Daha ilerde, ulusal ve sömürge sorunları üzerine taslak niteliğindeki tezlerinde geliştireceği gibi Lenin, Komünist partilerin sömürge karşıtı burjuva demokratik hareketler karşısında ulusal burjuvazi ile en yakın ittifakın arayışı içinde olmaları ve proleterya partilerinin ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemeleri gerektiğini önermiştir.

Buradan hareketle Lenin'in, Klasik Marksist devrim teorisinde; proleterya tarafından burjuva demokratik devrimin sosyalist devrime, bu ikincisinde süreç sonunda politik iktidarı ele geçirerek, dönüştürüleceğini ileri sürerek değişiklikler yaptığı²² söylenebilir.

Buna göre Lenin Rusya'nın özel şartlarında burjuva demokratik ve sosyalist devrimi aynı anda ayrı bir içerik kazanarak birbirleriyle hemen hemen eşanlı bir şekilde

---

¹⁹ Lenin, V. I., **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**, (Çev: S. Erdoğan), Sol Yay., Ankara, 1988, s.52

²⁰ Lenin, V. I., a.g.e. s.515-519

²¹ Lenin, V. I., a.g.e. s. 22

²² Nimni, Ephraim, **Marxism and Nationalizm** ....., s.72

gerçekleştirilebileceğini iddia etmekteydi. Lenin'in bu devrim yorumu yada kavramlaştırması iki önemli noktayı ²³ öne çıkartmaktadır. Bunlar, Lenin'in ulusal sorun üzerine ne düşündüğü konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Bunlardan birincisi burjuva demokratik ve sosyalist devrimin eş zamanlı olarak veya çok kısa sürecek bir ardıllıkta gerçekleştirilebileceği *; diğeri ise her iki devrimin, farklı sınıfların hegomonik projelerine karşılık geleceğinden dolayı, farklı ve çelişkili karaktere sahip olacağı fikridir. Dikkat edildiğinde bu iki nokta Lenin'in, bir devrimden diğere geçişi, öncü devrimcilerin (avantgarde revolutionaries) eylemlerinin sonucu, özünde politik bir eylem olarak tasarladığını göstermektedir. Diğere bir değışle Lenin, birinden diğere devrimin gerçekleştirme şartlarını üretim ilişkilerinin dışında tanımlanmış bir aktivitiyle açıklamaya çalışmaktadır. Devrim sürecinin karakteri, temel (fundamental) sınıfların hegemonyalarını gerçekleştirmeye dönük bir projeye karşılık düşmelerine rağmen, henüz üretim ilişkileri içinde oluşan (endogenous of the process of production) güçler tarafından belirlenmemektedir. Bu argüman, dikkat edildiğinde içinde bir paradoks taşımaktadır. Bu da devrim için gerekli koşulların geçişel doğası ile mantıksal olarak hiçte uyumlu düşmeyen bir koşulu, devrim sürecinin her bir momentinde, bürünecekleri karakterler arasında ciddi bir ayrımı gerektirmesidir.

Bu kafa karıştırcı ayrım, bilindiğı gibi, daha ilerde ulusal sorun üzerine Marksist-Leninist analizin en önemli dayanak noktalarından biri olacaktır. Buna göre Lenin, burjuvazinin hakim olduğı ve ilerici bir güç olarak belirlediğı 1789-1871 dönemini nazara vererek ulusculuğun, benzer koşulların varolması halinde dünyanın başka kesimlerinde hala ilerici bir güç olabileceğini iddia etmişti. Öyleyse Lenin ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkını, henüz şartların oluşmadığı yerlerde desteklenmesi, öte yandan, burjuva demokratik devrimlerin gerçekleştiğı yerlerde karşı durulması icabeden burjuva demokratik bir hak olarak gördüğü söylenebilir.

---

²³ Nimni, Ephraim, a.g.e. , s.72-73

* Vurgu bize ait.Lenin, görölüyor ki Marx'ın önemle durduğı devrim için gerekli nesnel şartları, bu koşulların olgunlaşmadığı bağlamlarda ikinci plana atarak, bilinci dışardan edinmiş bir kolektif özneyi ister istemez öne çıkarmak durumundadır.

Bu düşüncelerini ocak – şubat 1916'daki Sosyalist devrim ve ulusların kaderlerini tayin hakkı üzerine tezlerinde yaptığı üçlü bir ayrımla şöyle geliştirmekteydi: “[...] Bu bakımdan, ülkeleri, belli başlı üç tipe ayırmak gerekir. [...] Birincisi, birleşik devletler ve Batı Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkeleri. Bu ülkelerde, ilerici burjuva hareketler çoktan sona ermiştir. Bu 'büyük' uluslardan her biri, hem sömürgelerde, hem kendi ülkesinde başka ulusları ezerler. Bu egemen ulusların proleteryanının görevi 19. yüzyılda İngiliz proleteryanının İrlanda ile ilgili görevinin aynıdır. [ ] İkincisi, Doğu Avrupa: Avusturya, Balkanlar ve özellikle Rusya. Burada burjuva demokratik ulusal hareketleri geliştiren ve ulusal savaşımı yoğunlaştıran, özellikle 19. yüzyıl olmuştur. Bu ülkelerdeki proleteryanın görevleri, hem kendi burjuva demokratik reformlarını tamamlamak, hem başka ülkelerdeki sosyalist devrime destek olmak bakımından ulusların kaderlerini tayin hakkına sahip çıkmadan yerine getirilemez. Burada en çetin ve en önemli görev, ezen ulusların işçilerinin sınıf savaşımını, ezilen ulusların işçilerinininkiyle birleştirmektir. [ ] Üçüncüsü, Çin, İran ve Türkiye gibi yarı-sömürge ülkeler ve tüm sömürgeler, ki bunlar birlikte bir milyarlık bir nüfusu barındırmaktadır. Bu ülkelerde, burjuva demokratik hareketler ya henüz başlamıştır, yada bu hareketlerin aşacakları daha uzun bir yol vardır. Sosyalistler, sadece sömürgelerin ödünsüz olarak derhal ve kayıtsız şartsız kurtuluşunu istemekle kalmamalıdır (ki böyle bir istem, siyasal ifadesinde ulusların kaderlerini tayin hakkını tanımaktan başka bir anlam taşımaz), onlar bu ülkelerdeki ulusal kurtuluşu amaçlayan burjuva demokratik hareketlerdeki daha devrimci olan unsurları en kararlı şekilde desteklemeli, bu unsurların kendilerini ezen emperyalist devletlere karşı ayaklanışına (eğer böyle bir şey varsa, devrimci savaşına) yardımcı olmalıdırlar.”²⁴

Lenin'den aktardığımız bu uzunca pasaj onun ulusallık'ı nasıl anladığı konusunda bir yargıya varabilmemiz için bize en az iki ipucu sunmaktadır. İlk olarak Lenin ulusallığı ilerici bir güç olarak görmekte; Avrupa burjuvazisini gerici olarak nitelerken Asya'daki burjuvaziye ilerici bir güç atfetmektedir. İkinci olarak da

---

²⁴ Lenin, V.I., “*Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler) Ocak – Şubat 1916*”, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, (Çev: M. Ardos), Sol Yay., Ankara, 1976, s.151-152

bizce Lenin 'in bu yorumu, onun temel koşulların değiştiği hususunda ikna olduğu zaman Marks ve Engels'in benimsediklerinden çok farklı bir tutum almakta duraksamadığını göstermesi açısından önemlidir. Önemlidir, çünkü, benzer bir tarzdeki hareketi daha ilerde(ekim devriminden sonra) Sultan Galiyev olayında, kendi benimsediği, 'halkların kendi kaderlerini tayin hakkı' prensibinde göstermekten imtina etmeyecektir.

1.3. 'ULUSLARIN KENDİ KADERLERİNİ BELİRLEME HAKKI' AÇISINDAN MARKSİST- LENİNİST PRATİKLER: SULTAN GALİYEV OLAYI

'Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı' başlıklı derleme yapıtımdan izleyebildiğimiz gibi 'ulusal sorun'un, 1913'ten itibaren Lenin'in yazılarında birincil bir önemde yer almaya başladığını görmekteyiz.

Bunun en pratik sonuçlarından biri tabiatıyla ulusal kurtuluş savaşımının Marksistler için sınıf savaşımı kadar önem kazanmasıdır. Nitekim 'Ulusal Sorun Üzerine Eleştirici Notlar' başlıklı yazısında Lenin; "feodal uyşukluktan çıkan yığınların uyanışı ilerici bir şeydir, nasıl ki bu yığınların halkın egemenliği uğruna, ulusun egemenliği uğruna her türlü ulusal baskıya karşı savaşımı da ilerici bir şeyse. Marksistin en kararlı ve en tutarlı demokratizmi, ulusal sorunun bütün yönlerinde **mutlak*** savunma görevi, buradan gelmektedir. Bu, özellikle olumsuz bir görevdir. Proleterya, milliyetçiliği desteklerken aşırı davranışlara gidemez, çünkü daha ilerde, milliyetçiliği **güçlendirmeyi** hedef tutan **burjuvazinin** olumlu eylemi başlar. [...] Her türlü feodal boyunduruğu kırmak, uluslara karşı her türlü baskıya, uluslardan biri ya da dillerden biri için her türlü ayrıcalığa karşı çıkmak, demokratik bir güç olarak proleteryanın mutlak görevidir, ulusal kavgalarla karartılan ve geciktirilen proleter

---

* Bu ve diğer koyu çizgili sözcükler metinde Lenin tarafından vurgulanmıştır.

sınıfının savaşımının mutlak çıkarınadır. ”²⁵ demektedir.

Metinden anlaşılacağı gibi Lenin ulusçuluğa, onu “burjuva anlamından” olabildiğince soyutlayarak, oldukça olumlu bir yaklaşım geliştirmektedir. Böylece, bir yandan, ulusal sorun üzerinde, doğru Marksist yaklaşımın ilkelerini belirlerken diğer yandan da “ulusal boyunduruk” karşısında burjuva milliyetçiliği”nin götüğü maslahatı gözler önüne sermek istemektedir: “ulusal boyunduruğa karşı savaşım mı? Evet, elbette. Her türlü ulusal gelişme için, genel olarak “ulusal kültür” için savaşım mı? Elbette ki hayır. Kapitalist toplumun iktisadi gelişmesi, bize bütün dünyada gelişmesi tamamlanmamış ulusal hareketler örnekleri, bazı küçük ulusların birbiriyle kaynaştırılmasıyla ve bunların zararına olarak büyük ulusların kurtuluşu örnekleri, ulusların özümlemesi örnekleri sunmaktadır.[..] Burjuva milliyetçiliğinin ilkesi, genel olarak, milliyetin gelişmesidir, burjuva milliyetçiliğinin teknelci niteliği buradan gelir, sonu olmayan ulusal kavgalar buradan doğar. Proleterya ise, herhangi bir ulusal gelişmesini desteklemek şöyle dursun, yığınları bu gibi hayallere karşı uyarır, kapitalist değişim için en geniş özgürlüğü savunur ve zorla özümleme ya da ayrıcalıklara dayanan özümleme dışında, ulusların özümlemesini olumlu karşılar. ”²⁶

Bu noktadan itibaren Lenin’in burjuva diye reddettiği kapitalist döneme ait ulusal kültürler ile “demokratik ve sosyalist”²⁷ bir kültürün unsurlarını içinde barındıran bir ulusal kültür arasında bir ayrıma gitmiş olduğunu görüyoruz. O, demokratizmin ve dünya işçi hareketinin “uluslararası kültürü” sloganını ileri sürerken de “her ulusal kültürden sadece demokratik ve sosyalist unsurlarını alıyor(uz) ve bunları, sadece ve kesin olarak burjuva kültürüne, her ulusun burjuva milliyetçiliğine karşı olduğu(muz) için alıyor(uz)”²⁸ idi. Ayrıca özümlemeyi, yani Lenin’in ifadesiyle, ulusal özelliklerin

---

²⁵ Lenin, V.I, V.I Lenin, ‘Uluslar Sorun Üzerine Eleştirici Notlar Ekim- Aralık, 1913’, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, (Çev: M. Ardos), Sol Yay., Ankara, 1976, s.33-34

²⁶ Lenin, V.I, Ulusların Kaderlerini.....,s.34

²⁷ Lenin, V.I, , Ulusların Kaderlerini....., s. 20

²⁸ Lenin, V.I, Ulusların Kaderlerini.....,s. 22

yitirilmesi ve bir başka ulus haline gelişi ²⁹, uluslara karşı zulüm uygulama , yada bunlardan birine ayrıcalık tanıma ³⁰ yolları dışında yapıldığında ilerici bir adım olarak görmekteydi. Lenin'in, ulusal soruna yönelik yukarıda değindiğimiz fikirleri genel itibariyle bu merkezdeydi. Ve bu teorik tutumunda yani ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı (self-determination) ile ilgili olarak herhangi bir değişikliğe gitmedi. Yalnız, söylemek gerekir ki, bu öğretiyi hiçbir zaman Sovyetler Birliğinin devlet çıkarlarını zedeleyecek biçimde de uygulamadı. ³¹

Metinlerinden anladığımız kadarıyla, Marx ve Engels'te olduğu gibi temel çelişkiyi sınıfsal bir temelde gören ve amacını kapitalizme karşı savaşmak olarak koyan Lenin için milli bağlar, 'devlet'in uğrayacağı akıbete benzer biçimde, kerte kerte "sönümlenecek" ti - Lenin'in en önemli metinlerinden birisi olan 'Devlet ve İhtilal'de, tam olarak böyle demektedir. Bu metnin Şubat devrimi ile Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdiği Ekim devrimi arasında kaleme alındığı dikkate alındığında ulusallık konusundaki nihai düşüncelerini daha iyi anlayabiliyoruz. Şu alıntılar, uzun olmasına rağmen, konumuzla çok ilgili : "Ama proleterya ve yoksul köylüler, eğer devlet gücünü ellerine alır, komünler içinde tamamen özgür bir biçimde örgütlenir ve sermayeyi vurmak, kapitalistlerin direncini kırmak, demiryollarının, fabrikaların, toprağın vb. özel mülkiyetini ulusun tümüne, toplumun tümüne devretmek için, bütün komünlerin eylemini birleştirirlerse, bu, merkezizetçilik olmayacak mıdır? Bu en tutarlı demokratik merkezizetçilik, üstelikte proleter bir merkezizetçilik olmayacak mıdır? [...] Bernstein, özgür onaya dayanan bir merkezizetçilik olanağını, komünlerin ulus olarak özgürce bir birleşme olanağını, proleter komünlerin burjuva egemenliğini ve burjuva devlet makinesini yıkmaya ereğiyle gönüllü kaynaşma olanağını tasarlamaya yetenekli değildir. Her hamkafa gibi Bernstein de, merkezizetçiliği ancak tepeden, bürokrasi ve militarizm tarafından dayatılarak ayakta tutulabilen bir şey olarak düşünür [...] Marx , öğretisinin bu çarpıtılma olanağını sanki önceden görmüş gibi, Komün'ü ulusun birliğini yıkmak ve merkezi iktidarı ortadan kaldırmak istemiş olmakla suçlamamın bilebile bir yanlışlık

---

²⁹ Lenin, V.I, Ulusların Kaderlerini....., s.24

³⁰ Lenin, V.I, Ulusların Kaderlerini....., s.25

³¹ Davis , Horace B., *Sosyalizm ve Ulusallık*, (Çev: K. Emiroğlu), Belge Yay., İstanbul, 1991, s.119

yapmak olduğunu özellikle belirtir. Marx, askeri, bürokratik burjuva merkezîyetçiliğe karşı, bilinçli, demokratik proleter merkezîyetçiliğini koymak için, o “ulus birliğini örgütleme” deyimini özellikle kullanır.”³² “Ama Engels, örneğin, ulusların kendi yazgılarını kendileri belirleme hakkı konusunda bazı marksistlerin düştükleri yanılgıya düşmez. Bazı Marksistler, bu hak kapitalist rejimde gerçekleşmesi olanaksız bir haktır, sosyalist rejimdeyse gereksiz bir duruma gelir, derler. Görünüşte akıllıca, ama aslında yanlış olan bu düşünce, bütün demokratik kurumlara,..... uygulanabilir; çünkü sıkı sıkıya tutarlı bir demokratizm, kapitalist rejimde gerçekleşmesi olanaksız bir şeydir; sosyalist rejimdeyse, tüm demokrasi sönerek son bulacaktır.”³³

Alıntılardan Lenin’in ulusallığın akıbetini, burjuva bürokratik- askeri yapılaşma olan devletin akıbetinden pek ayrı tutmadığını anlayabiliyoruz. Ona göre burjuva parlamentarizmi ve ona ait ütün yapılanmalar önce ilga edilecek; yerine geçecek olan proleteryanın demokratik merkezîyetçiliği, demokratizmi sonlarına ulaştıracak ve böylece “artık devlet olmayan devletin” kerte kerte sönümlenmesinin yolu açılmış olacaktı.

Alıntılardan çıkarılabilecek ikinci sonuç ta, Lenin’in, ulusallığa, gerçekleşmesinin öncesi ve sonrasında devrim içersinde verdiği önemle ilgilidir – ki sözü getirmek istediğimiz yer tam da burasıdır. Gerek devrimin başarılmasında gerekse de yeni kurulan düzenin pekişmesinde ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının bu konuda en yetkili kişi tarafından desteklenmiş olmasının etkisi büyüktür. Bu noktada herhalde Lenin’in, ulusçuluğun gücünü, olumlu bir amaç, yani, sosyalizm için uygun bir araç olarak kullanabildiğini söylemek abartı sayılamaz. Dahası, bunun tersinin de geçerli olabileceği, yani, yeni düzenin pekişmesi adına, yahut Sovyetler Birliğinin çıkarları hilafına kendi kaderini tayin hakkının Lenin ve ardılları tarafından hiçbir zaman uygulanmadığı, görülebilecektir. Bunun en somut ve en çarpıcı örneklerinden bir belki de Sultan Galiyev olayıdır.

³² Lenin, V.I, **Devlet ve İhtilal**, (Çev: K. Somer) Bilim ve Sosyalizm Yay., Ankara, 1994, s.62-63

³³ Lenin, V.I, a.g.e., s.88

Bilindiği gibi Sultan Galiyev, Sovyet merkezin sömürgeler ihtilalinin somut sorunları ile gerçekten ilk defa karşı karşıya kalındığı bir kongre olarak öneme sahip Bakü Kongresinin bakiyelerini, yani, Radec, Bella Kun ve Pavloviç gibi Bolşevik ajitatörler tarafından karşı çıkılan ve müdahale edilen, Kominist ideolojinin Doğunun özelliğine uydurulması gerektiğini belirten ve Doğunun gerçek kurtuluşunun tek teminatı olan milliyetçi ihtilallerin temel karakteri üzerinde ısrarla duran fikirleri toparlamaya çalışmış bir aktivisttir. Ekim devriminden hemen sonra, Milliyetler Komiserliğinde Stalin'in yardımcılığını yapan bu kişi, Bakü Kongresinden sonra milli komünist hükümetlerin engellenmeye ve milliyetçi kadroların tasfiye edilmesiyle beraber 1923'ten ³⁴ itibaren, hücumu uğrayıp Kominist partisinden kovulmuştur. Geliştirdiği "Milli Komünizm" teziyle Marksizme Asyalı bir yüz kazandıran ve Sovyet-dışı dünyaya önemli bir fikirler manzumesini miras bırakan Sultan Galiyev'in düşüncelerine değinmeden önce zannediyoruz ki, Sovyet Devrim tarihinin az bilinen bir dönemine ait Bakü Kongresine göz atmak gerekmektedir.

Bu kongre, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, İkinci kongrede olduğu gibi, sömürge ihtilali konusundaki iki anlayışı karşı karşıya getirmekle beraber, Sovyet merkezinin Sömürgeler ihtilalinin somut sorunları ile gerçek anlamda ilk defa karşı karşıya geldiği bir kongre olarak önem taşımaktaydı. Kongreye katılan Müslüman delegelerin başlıca iddiaları ³⁵, sömürge ortamında sınıf dayanışması kavramının çelimsiz olduğu ve Milliyetçi devrimlerin Doğunun kurtuluşunun tek teminatı olduğuydu. Buna göre Müslüman delegeler gelişmiş ülkeler proleteryası ile sömürgelerdeki köylüler arasında bir köprü kurmanın çok güç olduğunu, Batıdaki istikrar göz önünde tutularak, Doğu ihtilaline öncelik verilmesi gerektiğini düşünüyor, ama bunun da Doğunun özelliklerine göre yapılmasını istiyorlardı.

Görüldüğü gibi Kongre, bir önceki kısımda ayırt ettiğimiz üç ayrı seviyede cereyan etmiştir. Kültürel boyutuyla, Müslüman delegelerin devrimi her şeyden önce reformcu rüyanın devamı ve kendi benliklerini yeniden kazanma aracı olarak

---

³⁴ d'Encausse, Helene Carrere; Schram, Stuart ; **Asya'da Marksizm ve Milliyetçilik**, (Çev:S. Avcıoğlu ve A.Aşçıoğlu), Yön Yay., İstanbul, 1966. s 11

³⁵ d'Encausse, Helene Carrere; Schram, Stuart ; a.g.e., s.59

gördükleri açıktır. Diğer yandan Kongrede devrimin stratejik boyutuyla yeniden değerlendirmeye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Son olarak mahalli şartlara uygun bir taktik hazırlanması gerektiği konusunda Müslüman delegeler hemfikirdir.

Bilindiği gibi bu düzeylerde dile getirilen talep ve iddialara Komintern yönetimi tarafından olumsuz karşılıklar geldi. Dahası, Bakü Kongresinden hemen sonra milli komünist hükümetler engellenmeye ve milliyetçi kadrolar tasfiye edilmeye başlandı. Nihayet 1923'lerle beraber hemen bütün yerlilerin mahalli görevlerinden uzaklaştırılarak yerlerine "proleter unsurlar" getirilmeye başlandı.³⁶ Bu süreç içerisinde, Sultan Galiyev tasfiye hareketinden etkilenen en önemli isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maalesef geride pek az metin bırakmış³⁷ olan Sultan Galiyev'in önemi denilebilir ki uçlara taşıdığı fikirlerinden gelmektedir. O, Lenin'in, Emperyalizm, "Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" başlıklı kitabında yer alan Bernstein'a karşı yönelttiği cevapta; geri kalmışlığı sosyalist devrim için engel olmaktan çıkaran ve onu değerli bir hale getiren görüşünü değiştirerek, emperyalizm teorisinin odağını, ekonomik olarak sömürülen halk sınıflarından bütünselliği içindeki millete doğru kaydırma yoluna gitti.³⁸ Böylece millet kategorisini tarihin ilerletici öznesi olarak sınıfın yerine koydu: "Tüm Müslüman sömürge halkları proleter halklardır ve

---

³⁶ İktidar mücadelesi ve Milli Komünistlerin tasfiyesi daha ayrıntılı bir şekilde : Bennigsen, Alexandre A.; Wimbush, S. Enders; **Sultan Galiyev ve Sovyetler birliğinde Milli Komünizm**, (Çev: B. Tanatar) Anahtar Yay., İstanbul, 1995, 91-119 de işlenmiştir.

³⁷ Alexandre A. Bennigsen –S. Enders Wimbush a.g.e, s.59

³⁸ Halit Kakinç, Galiyev ile ilgili çalışmasında şöyle demektedir: Ona (Galiyev'e) göre yerkürenin halkları arasındaki sosyalve hukuksal ilişkilerin analizi, bir geçeği ortaya koymaktadır. Bu gerçek de, çağdaş insanlığı oluşturan milletlerin, sayı, sosyal ve hukuksal açılardan eşit olmayan iki kampa bölünmüş durumda olmalarıdır. Bu kamplardan birisinde, insanlığın yalnızca yüzde 20 ile yüzde 30'unu oluşturan ve tüm yerküreyi, altında ve üstündeki varolan her türlü ölü ve canlı zenginlikleri ile birlikte ele geçirilmiş olan halklar bulunmaktadır. Diğerlerinde ise, insanlığın beşte dördünü oluşturan ve birinci kampa mensup bulunan halkların, diğer bir deyişle efendi halkların ekonomik siyasal ve kültürel tahakkümü ve köleliği altında inleyen halklar yer almaktadır. Kakinç, Halit, **Sultan Galiyev ve Milli Komünizm**, Bulut Yay. İstanbul, 2003, s.153

Müslüman toplumundaki hemen bütün sınıflar sömürgeciler tarafından ezildiklerinden, tüm sınıfların “proleter” olarak adlandırılmaya hakkı vardır...Müslüman halklar proleter halklardır. İktisadi bir bakış açısından, İngiliz ve Fransız proleterleri ile Afgan veya Faslı proleterler arasında muazzam bir fark vardır. Dolayısıyla, Müslüman ülkelerdeki milli kurtuluş hareketlerinin bir Sosyalist devrim karakterine sahip olması meşrudur.”³⁹Anlaşıldığı gibi Sultan Galiyev’in temel ayrımı, Batıda toplumsal bir sınıf olan proleteryanın, Doğuda ise yaratılan ekonomik şartlar sonucu, tamamen proleter olan milletlerin varlığına dayanmaktaydı. Bu iddiamın arka planında ise sosyalist devrimin sosyo - ekonomik sınıfların pekiştirilmesi yoluyla milletleri ortadan kaldıracığı şeklindeki Ortodoks Marksist dogmanın reddi vardır. Tam tersine, sosyalist devrimin sonucu bir sınıfsız toplum değil, bir sınıfsız milletler dünyası olacaktır⁴⁰. Buradan hareketle Sultan Galiyev, “proleterya enternasyonalizmi”ne güvensiz bir tutum sergileyen görüşlerini sıralamaktadır.

“Bizce onların sundukları reçete – ki, Avrupa toplumunun bir sınıfının (burjuvazinin) dünya üzerindeki diktatoryası yerine, onun karşısı olan diğer sınıfın (proleteryanın) diktatoryasını öngörmektedir – insanlığın ezilen kısmının sosyal hayatına hiçbir önemli değişiklik getirmeyecektir. Her halükarda nesnel bir değişiklik olacaksa da bu değişiklik iyileşme yönünde değil, kötüleşme yönünde olacaktır. Bu sadece daha az gücü olan ve daha aşağı düzeyde organize bir diktatoranın yerine , aynı kapitalist Avrupa’nın (ki, Amerika’yı da buraya dahil etmek gerekmektedir) Avrupa çapında bütünleştirilmiş olan tüm güçlerinin dünyanın geriye kalan kısmı üzerinde ortak diktatoryasının getirilmesi demektir. [ ] Biz, bunun karşısında farklı bir tez ortaya koyuyoruz. Şöyle ki, insanlığın yeniden yapılandırılmasının maddi zemini, yalnızca sömürge ve yarı sömürgelerin metropoller üzerinde diktatoryası aracılığı ile oluşturulabilir. Zira yalnızca bu yol, yerkürenin Batı emperyalizmi tarafından zincirlere vurulmuş olan üretici güçlerinin kurtuluşu ve atılım yapması için gerçek bir teminat

---

³⁹ Mart 1918’deki RKP(b)’in Kazan Örgütü Bölge Kongresi’nde Sultan Galiyev; aktaran; Bennigsen, Alexandre A.; Wimbush, S. Enders; Sultan Galiyev ve..., s.59

⁴⁰ a.g.e. s.60

sağlayabilir. ”⁴¹

“Görüşler” inden yaptığımız alıntidan da anlaşılabilceği gibi Galiyev, Batı’daki proleterya iktidarının, yani iktidarın burjuva sınıfından, proleteryanın eline geçmesinin Doğu’nun ezilen ulusları ile ilişkiler açısından hiçbir değişiklik getirmeyecektir. Zira, Batı proleter sınıfı, mekanik olarak, kendinden önceki sınıfın ulusal sorunlar karşısındaki tutumunun mirasçısı olacaktı. Bu bakımdan Doğu için tek çıkar yol, Doğu’nun proleter milletlerinin birleşerek halen Batı ülkelerinin onlar üzerinde sürdürdükleri diktatoryanın yerine, Doğu’nun Batı üzerindeki diktatoryasını getirmektir. Sultan Galiyev tarihsel durumun bu şekilde değişebilmesi için, Üçüncü Enternasyonelden bağımsız ve gelişmiş ülkelere karşı proleter milletlerin çıkarlarını savunan kolonial bir komünist enternasyonelin kurulmasını öneriyordu. Bu bakımdan Sultan Galiyev’in hedefi Orta Asya’da, Sibiry’a’da ve Rusya’daki Türki halkların bir araya geldiği bir “Türk Milli Devleti” yani Turan Federasyonu kurmaktı. Turan Federasyonu ve kolonial enternasyonal, köylü sınıfı, proleterler ve küçük burjuvaziden oluşan Müslüman topluluğu temsil eden “Müslüman, sosyalist ve işçi” bir parti tarafından yönetilecekti.⁴²

Sultan Galiyev, öte yandan İslamiyet’in kültürel temelini Komünizm ile kaynaştırılması anlamında “İslamlaştırılmış bir Komünizm” vazederek görüşleriyle de bilinmektedir. Bu görüşleri, Galiyev’in ve diğer Müslüman Milli Komünistlerin komünizme milli bir yüz kazandırma çabalarının içerisinde değerlendirmek mümkündür. Zira İslam ve Sosyalizm tartışmalarının arka planında, Marksizmi harekete geçiren, ve hatta ona hayat veren şeyin “millet” olduğu, Avrupa veya Rus sosyalizminin proleter olmayan, Rus-olmayan halkların sorunlarını çözemeyecek bir ikame sosyalizmi olduğu yönündeki baskın kanaat vardı.⁴³ Onlara göre Marksizmin kendi toplumlarında

---

⁴¹ Mir Seyid Sultan Galiyev, “Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyopolitik, Ekonomik, ve Kültürel Gelişmelerinin Esaslarına İlişkin Bazı Görüşlerimiz”, Alıntıl原因; Kakinç, S. Halit, “Sultan Galiyev Efsanesi Diriliyor”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 50, C.9, Şubat 1998, s. 40

⁴² Bennigsen, Alexandre A; Wimbush, S. Enders,; Sultan Galiyev ve..., s.59

⁴³ Bennigsen, Alexandre A; Wimbush, S. Enders,; a.g.e., s.68, 69

yayılabilmesi için, Marksizmin öğretilerinin İslaminkilerle bütünleştirmek zorunludur. Çünkü, aksi halde Marksizm ile İslam arasındaki herhangi bir karşı karşıya gelmenin, ilki aleyhinde bir felakete sonuçlanacağı kesin gibidir. Üstelik İslam Dini ile Komünizm arasında bir bağ kurmak da mümkündür. Sultangaliyevizm'in ideoloğu Hanefi Muzaffer'in fikirlerinden mülhem bu iddiaya göre,⁴⁴ milletin ve bütün Müslüman dünyanın varolma mücadelesine İslamiyetin ve Komünizmin yaklaşımı arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Her ikisi için de ortak düşman emperyalizmdir. Diğer taraftan İslam dini bir sınıf dini değildir, sınıfları aşan bir dindir, evrenseldir.

Ulusal sorun karşısında Sovyetizmin pratiklerini daha iyi anlayabileceğimiz örneklerden biri – belki de en önemlisi- olan Sultan Galiyev'in fikirleri kısaca bu merkezdeydi; şüphesiz ki Türk marksistlerinin ilk temsilcileri üzerindeki etkisi de büyüktü .⁴⁵ Yalnız, marksist düşüncenin Türkiye'deki ilk temsilcilerinin Sovyetizmin bu kapasitesinin, daha doğru bir deyişle, iki uçlu siyasetinin bilincinde olup olmadıkları, farkındalar ise kabullenip kabullenmedikleri veya nasıl yorumladıkları önemli bir tartışma konusudur.

Fakat kabul etmek gerekir ki aralarında Mihri Belli'nin de olduğu ilk kuşak Marksistleri – ki bunlar içersinde Mustafa Suphi, Reşat Fuat (Baraner), Şefik Hüsnü (Değmer) lerin ismi sayılabilir – Lenin'in yukarıda alıntılanan çağrılarına kulak verir bir durumdaydılar. Diğer bir deyişle Türkiye bağlamında, sosyalizm ile ulusallık ilişkisini Lenin'in tezlerinden mülhem bir tarzda kurmaktaydılar. Daha da açmak gerekirse geneli itibariyle ilk Türk Marksistlerinin, Lenin'in; Asya Toplumlarını incelemekte de kullandığı, Rusya'da kapitalizmin gelişmesine ilişkin çözümlerini dikkate almaktaydılar. - daha önce bahsettiğimiz gibi - Buna göre Lenin, kapitalizmin gelişiyile birlikte Asya'nın her yerinde Rusya'nın tersine, sömürgelerde burjuva demokratik mücadelenin ön saflarında burjuvazinin yer aldığını - çünkü oralarda burjuvazi hala

---

⁴⁴ d'Encausse, Helene Carrere; Schram, Stuart ; Asya'da Marksizm..., s.61

⁴⁵ Bkn Kakinç, Halit, Sultan Galiyev ve ...., s. 211-222 Kakinç bu bölümde Galiyev ile Mustafa Suphi arasındaki ilişkileri incelemektedir.

halkın yanındaydı - savunuyordu. Daha ilerde, ulusal ve sömürge sorunları üzerine taslak niteliğindeki tezlerinde geliştireceği gibi Lenin, Komünist partilerin sömürge karşıtı burjuva demokratik hareketler karşısında ulusal burjuvazi ile en yakın ittifakın arayışı içinde olmaları ve proleterya partilerinin ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemeleri gerektiğini önermiştir.

Lenin'in bu fikirlerinin Türk marksizminin ilk şekillenmesinde sahip olduğu yeri ikinci bölümde işlemeye çalışacağız. Aynı bölüm içerisinde Milli Demokratik Devrim düşüncesinin, 1960'lı yıllara Marksist- Leninist içeriğinden boşaltılarak nasıl taşındığından da bahsedeceğiz. Buradan hareketle bütün bu birikimin Mihri Belli 'nin düşüncelerinde nasıl bir araya getirildiğine değineceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK SOLU'NDA EVRENSEL – YEREL GERİLİMİ : MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEZİ

Lenin'in ilk bölümde değinmeye çalıştığımız düşüncelerinin Türk solundaki izlerini takip etmek bu bölümün ilk alt başlığının konusunu oluşturmaktadır. İkinci alt başlıkta ise ilkinden hareketle ortak noktalar üzerinde durulacaktır. Geneli itibariyle bu bölümdeki amacımız, Mihri Belli'nin, kendisine has bir yorumlamaya tabi tuttuğu birikimleri anlamaya çalışmak olacaktır.

2.1. TÜRK SOLU VE MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEZİ

Bu altbaşlıkta, Türk solu'nun Milli Demokratik Devrim tezinden etkilenen ve/veya beslenen kolunun tarihine , Türkiye Komünist Partisinden başlayan kronolojik bir sırayla değinmek istiyoruz. Amacımız, Farklı vurgularla -Marksist- Leninist veya Kemalist- karşımıza çıkan Milli Demokratik Devrim düşüncesinin farklı, ama en önemlisi, ortak noktalarına değinmek olacaktır.

2.1.1. TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ

Türk Sosyalist düşünce ve eylem tarihinde Milli Demokratik Devrim düşüncesinin ideolojik temellerinin; emperyalizm karşısında ulusal kurtuluş hareketlerine verilmesi gereken öneme, bu mücadelede, işçi ve köylü sınıfının, burjuvazinin ve küçük burjuvazinin yerinin ne olacağına ilişkin ilk formülleştirme

girişimlerinin yapıldığı Türkiye Komünist Partisi içerisinde atılmış olduğunu görmekteyiz. Bilindiği gibi; 14 Temmuz 1919'da kurucu komitesi toplanan ve asıl örgütlenmesine Bakü'de 10 Eylül 1920'deki Kongre ile kavuşan Türkiye Komünist Partisi'nin oluşum ve gelişiminde, bu konuların tartışıldığı III.Enternasyonalin İkinci kongresi belirleyici rol oynamıştır Yukarıda bahsi geçen formülasyonların da tabiatıyla Enternasyonalden açık etkiler taşıdığını görmekteyiz. Bilindiği gibi Komintern'in 19 Temmuz 1920'de Petrograd'da toplanan ve Moskova'da devam eden ikinci kongresi sömürgecilik, ezilen uluslar ve dünya proleteryası arasındaki ilişkileri, ulusal kurtuluş savaşlarıyla sosyalist devrimler arasındaki ilişkiyi ele alan bir kongre olarak önem taşımaktaydı. Tartışmalar T.K.P. açısından iki noktada önem kazanmaktaydı. Öncelikle, genel olarak sömürge, yarı-sömürge ülkelerin komünist partilerinin kendi proleteryalıyla olan bağları ve ulusal kurtuluş mücadeleleri üzerindeki etkilerin niteliği ve derecesi, ikinci olarak başlıca komünist partilerin, özellikle SSCB -KP'nin ve Üçüncü Enternasyonal'in ulusal sorun ve ulusal kurtuluş savaşları konusunda teorik ve pratik bakımdan henüz netleşme sürecinde olmasının yol açtığı sorunlar. Bu sorunların T.K.P. üzerindeki etkilerine geçmeden önce II. kongrede tartışılıp karara bağlanan konulara kısaca değinmek gerekmektedir.

Yukarıda bahsi geçen, bir ülkede devrimin nasıl gerçekleştirileceğine dönük, taktik bir vurgu taşıyan ilk sorun, kongrede Hintli Komünist M.N. Roy'un düşüncelerine ⁴⁶ bazı tavizler vermekle beraber Lenin'in tezleri lehinde tartışılıp karara bağlandı.

Buna göre, Lenin geri kalmış ülkelerde burjuva demokratik kurtuluş akımlarına komünist bir renk verme çabalarıyla kesin mücadele etme gerekliliğini vurgulayarak şöyle devam eder: "Komünist Enternasyonel, sömürge ve geri kalmış ülkelerde burjuva demokratik milli hareketleri ancak şu şartla desteklemelidir: bu ülkelerde geleceğin gerçek proleterya partilerinin unsurları bir araya getirilip özel görevlerini, yani kendi

---

⁴⁶ Bilindiği gibi Roy'un tezlerindeki ağırlık noktası Lenin'in tezlerinden farklıydı. Roy özellikle devrimin başlangıcından itibaren, öncülüğünü komünistlerin ele almaları ve onu burjuva sınıfına bırakmamaları gerektiğini savunuyordu. d'encausse, Helene Carrere; Schram, Stuart; Asya'da Marksizm..., s.48

milletleri içinde burjuva demokratik hareketlere karşı mücadele görevlerini anlayarak yolda eğitilmeleri şartıyla Komünist Enternasyonel'i sömürge ve geri kalmış ülkelerde burjuva demokrasisi ile geçici bir ittifaka girmeli, fakat onun içinde erimemelidir; ve bütün koşullarda, en ilkel çekirdek biçiminde dahi olsa proleterya hareketinin bağımsızlığını korumalıdır”⁴⁷ Alıntından anlaşılabilir gibi; sömürgelerde ve bağımlı ülkelerde “demokratik burjuva kurtuluş hareketi”ni desteklemek gerektiğine ısrar eden tezler hazırlayan Lenin, tabiatıyla, aynı zamanda, komünistlerin kendi örgütlerini bağımsız tutmaları ve onu demokrat burjuvalar içinde erimekten korumaları gerektiğini belirtmekteydi. Fakat, devrim hareketlerinin hegemonyasının geçici olarak burjuvaziye bırakılması bu tezler içerisinde zımnen de olsa belirtilmekteydi.⁴⁸ 1919 Alman Devriminin yenilgiye uğraması neticesinde Sovyet Devriminin Avrupa'ya bağladığı umutların önemli bir ölçüde yıkıldığı ve dünya devriminin belirsiz bir geleceğe ait bir olanak haline geldiği bir dönemin ağır gölgesi altında, başlıca endişesi Sovyet Devrimlerine yönelmiş emperyalist saldırıları önlemek olan ve bu amaçla Asya'da ulusal kurtuluş savaşlarını destekleyerek müttefik bulmaya çalışan Lenin için böyle bir tutum tabiiydi.

Komünist Enternasyonalde yapılan tartışmalar içerisinde T.K.P.'nin oluşum ve gelişiminde önemli etkiler bırakacak olan ikinci tartışma konusu ile kapitalizme karşı girişilmiş mücadelede, sömürge, yarı-sömürge ülkelerdeki milli kurtuluş hareketlerine verilecek ağırlığın dünya çapındaki stratejisine ilişkindir. Burada herhangi bir itirazla karşılaşmadan, baskın gelen görüşü, Lenin'in aynı başlıklı yazısından yapılacak iki alıntı yardımıyla izlemek mümkündür. Buna göre Lenin; “Komünist Enternasyonalin milletler ve sömürgeler sorununda bütün siyaseti, her şeyden önce toprak sahipleriyle kapitalistleri alaşağı etmek için ortak mücadelede bütün milletlerin ve ülkelerin proleterleri ve emekçi yığınları arasında daha sıkı bir birliğe dayanmalıdır. Ancak bu birlik kapitalizme karşı zaferi sağlama bağlar, bu birlik olmaksızın milli baskının ve

---

⁴⁷ Lenin, V.I., “Komünist Enternasyonel'i İkinci Kongresi İçin Milletler Ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin İlk Taslakları”, *Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri*, Der: C. Leiteisen, (Çev: T.Ağaoğlu) Belge yay., İstanbul, 1995, S.323

⁴⁸ d'encasse, Helene Carrere; Schram, Stuart; *Asya'da Marksizm ....*, s.47

eşitsizliğin ortadan kaldırılması imkansızdır”⁴⁹ demektedir.

Lenin aynı yazıda şunları da vurgular: “[...], şimdiki halde çeşitli milletlerin çalışan halkları arasında daha sıkı bir birlik ihtiyacını yalnızca tanımakla yada ilan etmekle yetinemeyiz. Bütün milli ve sömürge kurtuluş hareketlerinin Sovyet Rusya ile en sıkı ittifakını gerçekleştirecek bir siyaset izlenmelidir. Bu ittifakın biçimi her ülkenin proleteryası içinde komünist hareketin gelişme ölçüsü ya da ülkelerde ve geri kalmış milliyetler arasında burjuva demokratik kurtuluş hareketlerinin gelişme ölçüsü tarafından belirlenmelidir.”⁵⁰

Gerek T.K.P.’nin kuruluş kongresinde şekillenen fikirlerin, gerekse de hazırlanan ilk programda kabul edilen kararların Komünist Enternasyonal’in II. Kongresinden bir hayli etkiler taşıdığını söylemek mümkündür. Zira, Umumi Nizamname’de, T.K.P.’nin II. Enternasyonal’e merbut (madde6) olduğunu ve Moskova’da münakit (Üçüncü Enternasyonal)’in Bakü Kongresi’nin kararları vasıl oluncaya kadar halkı tenvir ve irşad etmeye devam edeceğini (madde25) açıkça belirtmektedir.⁵¹ Yine, kongrede kabul edilen ilk programda da T.K.P.’nin, Enternasyonal’deki tezlerle uygun davranılmaya çaba gösterildiğini görmekteyiz.⁵² Buna göre; programda ulusal kurtuluş savaşının temel gücünün köylülük olduğu gerçeğinden yola çıkılarak “devrim(in) başarıya, zafere, ancak devrim ordusu olan geniş köylü yığınlarını bu devrim savaşına çekmek yoluyla, ancak böyle bir savaş sonunda ulaşılabilir (s.124)” demektedir. Kurtuluş Savaşının bir demokratik devrimle tamamlanabilmesi için, yine köylülüğün temel taleplerinin eksiksiz karşılanmasının zorunlu olduğu vurgulanmaktadır: “Memlekete dolan yabancılara karşı kurtuluş

---

⁴⁹ Lenin, V.I., Doğu’da Ulusal..., s.317

⁵⁰ Lenin, V.I., a.g.e., s.318

⁵¹ Nizamnamenin tamamı için Bkn: Tunçay, Mete, Türkiye’de Sol Akımlar Cilt 1(1908-1925) B.D.S.Yay. İstanbul, 2000 , s.252-253.

⁵² Bu programa ait alıntılarının tamamı İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi I (1908-1925), Evrensel Basın Yayın, İstanbul 1994’ten alıntılanmıştır. Alıntılarının geçtiği sayfa numaraları parantez içinde verilmiştir.

savaşının başarıyla, demokratik devrimle sonuçlanabilmesi için bu toprakların köylülere mutlaka verilmesi gerekir. Kurtuluş Savaşına düşman olanların topraklarına hükümet hemen el koymalıdır. Köylü borçları, tefecilik, vergi borçları, köylüyü ezen vergiler, haraçtan başka bir şey olmayan aşar ve salmalar hemen kaldırılmalıdır. Onların emeği, malları ağalara, köy burjuvazisine karşı korunmalı, köylüye tarlasını ekebilmesi için tohum, tarım aletleri, işini evirip çevirebilmesi için ucuz kredi sağlanmalıdır”(s.125)

T.K.P.’nin I. kongresinde kabul edilen programda ulusal kurtuluş savaşına önemli bir değer biçildiği de dikkati çekmektedir: “Anadolu’da yürütülen milli kurtuluş hareketi emperyalizme karşı bir savaştır. Bu savaşa, bütün yeryüzü proleterlerinin dayanışma göstereceklerine inanıyoruz. Memlekette bu milli hareketin gelişmesi ve derinleşmesi, hem işçi sınıfının şuurunu uyandıracak, hem de genel olarak gelecek sosyal devrim için en elverişli bir zemini hazırlayacaktır (s.125). Bununla birlikte, T.K.P., Komüntern’in uyarılarını dikkate alan bir hazırlık önerisi de geliştirmektedir. T.K.P., memlekette emperyalizme karşı olan milli kurtuluş harbinin derinleşmesine yardım etmekte, bu hareketi tutmakla beraber, işçi sınıfının gerçek ve son amacı olan emekçilerin egemenliği kurmak için gereken durumu, koşulları, zemini hazırlamaya çalışacaktır ” (s.125). Alıntılardan anlaşılabilceği gibi söz konusu milli hareketin emekçilerin kurtuluşu için ancak bir basamak olacağı, fakat bunun kendisi olmadığı, kongreye katılan ve programı hazırlayan komünistler tarafından bilinmektedir.

T.K.P, Milli Kurtuluş Savaşıyla ilgili tavrını ortaya koymak için “tek cephe” taktiğini gündeme getirmiştir. “Türkiye İşçilerine” başlığıyla yayımlanan bildiride, emperyalist saldırıya karşı tek cephe kurulması gerektiğini belirterek, T.K.P.’nin bu cephede yer almaya hazır olduğunu bildirmiştir.⁵³

---

⁵³ Alıntılayan, Akdere, İlhan; Karadeniz, Zeynep; a.g.e., s.126

2.1.2. KADRO HAREKETİ

Milli Demokratik Devrim düşüncesinin, ideolojik temellerinin içerisinde atılmış olduğunu gördüğümüz Türkiye Komünist Partisi ile muhalefet kanadına münhasır kalmadığını ve; Cumhuriyet tarihinin, inkılapların ideolojisini oluşturma girişimini temsil eden ilk ve en önemli çevre tarafından, Kadro çevresi tarafından, fakat Marksist içeriğinden boşaltılarak destek ve/veya yeni bir tanımlama bulduğunu görmekteyiz. Diğer bir deyişle 60'lı yıllarda Yön Hareketiyle birlikte ikinci bir aşama yaşayan Milli Demokratik Devrim düşüncesinin ilk formülasyonlarından birinin, TKP'den kopan ve önderliğini Şevket Süreyya (Aydemir) ve Sadrettin Celal'in yaptıkları Kadro Hareketi içerisinde yapılmaya başlandığını, ve böylece iktidar tarafından da, ama farklı tarz çelişkiler⁵⁴ kurularak olumlandığını düşünmekteyiz.

Kadro hareketinin temel argümanlarının özellikle T.K.P. Merkez Komitesinin 1929'lardaki yeniden toparlanma yıllarında, Cumhuriyet rejimini bir "burjuva devleti" olara ilan eden ve "Türkiye burjuvazisinin reisi" olarak nitelenen Mustafa Kemal Paşa ile hükümetini de "burjuva sınıfına, zabıtlarına ve polislerine" dayanmakla suçlayan beyanatlara karşı olarak geliştirildiğini görmekteyiz. Buna göre, Türkiye gibi bir ülkede burjuva sınıfının oluşmadığını dolayısıyla işçi sınıfına dayanan ideolojik bir hareketin yaşayamayacağını; bu gibi ülkelerde Kemalistlerin olduğu türden Milli Kurtuluş Hareketlerinin var olduğunu söylemektedirler. Bu hareketlerin kolektif öznesi ise, anlaşılabilirliği gibi, belli bir "sınıf" değil "millet"tir. Şevket Süreyya'dan alınan aşağıdaki alıntı "Kadrocular"ın düşünceleri konusunda önemli ipuçları sağlamaktadır.

"1- Milli Kurtuluş Hareketleri, tarihi orijinleri itibariyle beynelmilel bir tezaadın,

---

⁵⁴ Buna göre Kadrocular Marksist burjuvazi-işçi sınıfı çelişkisini yetersiz görmektedirler. Onlara göre üç temel çelişki vardır: sanayileşmiş ülkelerde sermaye ile proleterya arasındaki sınıf kavgası; sanayileşmiş ülkelerin kendi aralarındaki Pazar ve sömürge kapma yarışı ve sanayileşmiş ülkelerle sömürge/ yarı-sömürge ülkeler arasındaki Milli kurtuluş mücadelesi çelişkisi. Uyar, Hakkı; *"Resmi İdeoloji yada Alternatif Resmi İdeoloji oluşturmaya yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik analizi"*, Toplum ve Bilim, Sayı:74 Güz 1997 s.185

yani müstemlekeci memleketlerle, müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arasındaki iktisadi ve siyasi tezatın birer neticesidir. Bu tezat tarih içinde menşeyini, bir taraftan... büyük sanayi inkılabında, diğer taraftan... beynelmilel müsavatsızlıktan alır.

2- Milli Kurtuluş Hareketlerinin mebdde noktası beynelmilel bir tezat olduğu gibi gaye ve hedefi de bu beynelmilel tezatın,... müstemlekecilik tezatının hallidir...

3- Tarihi mahiyetleri itibariyle Milli Kurtuluş Hareketleri, cihan iktisat vahdetini inhilal ettirmeye... müteveccih irticai birer hareket değildir.

4- ...Milletin ahenk ve insicamı üstünde menfi rol oynayan ve binnetice millet bünyesini -büyük sanayi memleketlerinde gördüğümüz gibi- keskin sınıf mücadelelerine, buhranlara, katastroflara ve nihayet bütün millet bünyesinin inhilaline mahkum kılan iktisadi menfaat mücadeleleri, büyük tekniğin ve büyük iktisat faaliyetlerinin başıboş inkişafının neticesidir. Halbuki şimdi Türkiye’de... mülkiyet münasebetleri esasen inkişaf etmiş değildir. Henüz rüşeym halindedir. Bu memleketlerde ileri teknik ve iktisat faaliyetleri ancak milletin, yani milletin ileri menfaatleri namına cemiyeti sevk ve idare eden planlı bir iktisat devletçiliğinin, mülkiyet ve murakabesi altında doğar ve inkişaf edebilir.

5- ... Büyük sanayi memleketlerinde, en baş tezadı temsil eden sınıf mücadelesi... istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilal ile tasfiyesine bağlıdır.

6- Büyük sanayi’in mütekasif olduğu memleketlerde sanayiden mahrum hammaddeci ve ziraatçı memleketler arasındaki iktisadi ve siyasi tabiiyeti idame edecek bir içtimai inkılap, Milli Kurtuluş Hareketleri bakımından menfi... bir cemiyet hareketidir...

7- Milli Kurtuluş Hareketleri... mustarip bütün milletlerin, siyasi ve iktisadi hakları kaydu şart altına alınmış bütün memleketlerin müşterek davasıdır.

8- ... Levanten temayyüllerin, kısaca kötü ve dar bir mutavassıtlık ve uzlaşıcılık ruhunun (kompradorluğun) milli mücadelede yeri olamaz... Milli istiklale ancak istiklal harbi ile varılır.

9- Milli Kurtuluş Hareketleri “Millet”in “Millet” olarak istiklalini istihdaf eder. Sınıflı şiarlara bu davada yer verilmemesi lazımdır...

10- ... Her millet yarın kendi şeklini... yine kendi bünyesinden çıkaracaktır.

11- Milli Kurtuluş Hareketlerinin tam ve hakiki mümessili Türkiye’dir... Türk inkılabı, yalnız milli tarihimizin değil bütün beşer tarihinin en nadir, en şamil ve en manalı hareketlerinden biridir... Bütün Milli Kurtuluş Hareketleri, ana prensipler itibariyle,

ancak Türk Milli İnkılabının arkasından ve onun manevi çığırı ve prensipleri üstünde yürüyecektir... Yeni millet tipini cihana Türk milleti verecektir .”⁵⁵

Alıntıdan, kadro hareketinin, milli kurtuluşçu çizgisini Kemalist bir vurguyla zenginleştirdiğini , bu yönünün de T.K.P. den kendisini farklı kılan en önemli özelliği olduğu anlaşılabilir.

2.1.3. 1960’LI YILLAR: YÖN ÇEVRESİ

Görüldüğu gibi, Türk solunun, genel itibariyle Milli Demokratik Devrim stratejisinden etkilenen ve beslenen mecrasının tarihini Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar geri götürmek mümkün olmakla beraber; 1960’lı yıllar, doğurduğu sonuçlar açısından etkileri daha uzun sürecek ve birer hareket halini alacak bu iddiaların belirginlik kazandığı yıllardır. Görece özgür bir iklimin teneffüs edildiği bu yıllar, ilk sayısı 20 aralık 1961’de çıkan, sütunlarını açtığı konularla önemli tartışmaları başlatarak Türk aydını ve solundaki etkisi ciddi olmuş Yön dergisi ile, doğu sosyalizmi - batı sosyalizmi - az gelişmiş ülkeler sosyalizmi tartışmalarına tanıklık etmekteydi.

Bu tasnifi bizim için önemli kılan tarafı ise, Türkiye için nasıl bir sosyalizm sorusuna verilecek yanıtı temel oluşturmasıdır. Bu tartışmaya taraf olmuş en önemli isimlerden biri, derginin başyazarlarından Doğan Avcıoğlu 22 Ağustos 1962’de çıkan “Sosyalizm Anlayışımız” başlıklı yazısında belli başlı iddialarını sergilemektedir: Buna göre sosyalist ilke ve idealler gerçek sosyalistler arasında bir ihtilafa sebebiyet vermeyecektir, ama sosyalist toplum düzeninin nasıl kurulacağı konusunda farklılaşmalar olabilir. Devamında, Doğan Avcıoğlu, söz konusu tasnifi konu ederek,

---

⁵⁵ Aydemir, Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, Ankara, 1932, s. 129-138, Alıntılayan; Aydın, Suavi “*Milli Demokratik Devrim*”den “*Ulusal Sol*”a *Türk Solunda Özgücü Eğilim*”, *Toplum ve Bilim*, sayı 78, Güz 1998 s.62-63

az gelişmiş bir ülke olan Türkiye’de sosyalizmin radikal olacağını, kısa zamanda yeni bir toplum düzeni kurmaya yöneleceğini savunmaktaydı.⁵⁶

Doğan Avcıoğlu bir başka yazısında⁵⁷ bu görüşlerini bir tarih ve toplum tahliline dayandırarak geliştirir. Buna göre Türkiye az gelişmiş, yarı feodal bir ülkedir ve bir çok sorunu aşması ancak hızlı bir devletçilikle mümkündür. Aslında hedef sosyalizmdir, ancak sosyalizm yolu Demokratik Milli Kurtuluş Hareketlerinden geçmektedir. Sosyalizme gidecek, anti feodal, anti emperyalist, devletçi kalkınma hamlesi için siyasal iktidarı ele geçirmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle hedefe parlamenter yollardan varılmaz. Yine, hedefe işçi sınıfının öncülüğünde varılmazdı, devrimin esas gücünü ara tabakalar oluşturacaktı, ara tabakaların vurucu gücü de vatansever subaylardı. Teorik gücü aydınlar olan bu hareketin müttefikleri arasında milli burjuvazi de olabilirdi. Buna göre Sosyalistler her türlü dogmatizmden ve ayrıcalıktan sıyrılarak, toplumun çeşitli sınıflarında mevcut, gerçek demokrasi taraftarı vatanseverleri toplayabilecek olan Milli Kurtuluş Cephesini gerçekleştirmeye çalışmalıdır.

Görülebildiği gibi Yön grubunun Milli Kurtuluş Cephesi Düşüncesi pek çok bakımdan T.K.P.’nin Geniş Cephe Düşüncesiyle paralellikler taşımaktadır; ayrıca taşıdığı milli kurtuluşçu çizgi ve devrimde küçük burjuvaziye verdiği önemli rol açısından bakıldığında Kadro grubuna hiçte ters düşmemektedirler. Nihayet Devrimin örgütleniriliş biçiminin yukardan aşağıya gerçekleştirileceği konusunda ise her üç hareket hemfikirdir.

Bu noktadan itibaren, yukarıdan aşağıya doğru örgütlenirilecek Milli demokratik devrimin Marksist-Leninist içerik kazandırarak destekleyen çevreye, TİP içinde Mihri Belli’nin önderliğini yaptığı M.D.D.’ci hizibe değinmek gerekmektedir. Bu kanat Yön çevresini bir çok bakımdan, özellikle de geniş cephe kurulması yönünde desteklemekle beraber, Milli Demokratik Devrime Stratejik ve taktiksel kapsamıyla

---

⁵⁶ Avcıoğlu, Doğan, “Sosyalizm Anlayışımız”, Yön, sayı 36, 22 Ağustos 1962.

⁵⁷ Avcıoğlu, Doğan, “Sosyalist Gerçekçilik”, Yön, sayı 39, 12 Eylül 1982

Marksist-Leninist içerik kazandırma yanlısıydılar.

Bu nokta önemlidir, Çünkü burası M.D.D.'ci hizbi hem Yön hareketine mensup aydınlardan hem de T.İ.P.den ayırt eden en önemli yerd. Yön'cüler açısından ayrılma noktasını Marrksist-Leninist içerik oluştururken T.İ.P. açısından muhalefetin asıl gerekçesi Leninist devrim strateji ve taktiği idi, ve bu nokta, Mihri Belli'nin önderliğini yaptığı M.D.D.'ci hizbe yaptığı muhalefetin üzerinde temellendiği başlıca tartışma konusunu oluşturuyordu. Özellikle, parti başkanı Mehmet Ali Aybar'ın gündeme getirdiği tartışma konularının başında Leninist stratejik, taktik teori ve pratiklerin Türkiye'ye özgü sosyalist teori - pratiği ile örtüşmeyeceği gelmekteydi. Bu bakımdan ilgilerimizi Aybar'ın hem TİP içinde oluşan M.D.D.'ci hizbe hem de Yön'cülere karşı geliştirdiği iddialara çevirmemiz gerekmektedir.

2.1.4. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ İÇİ MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİMCİ HİZİP

Türk solunda şaşkıncu bir biçimde, yapısal anlamda Üçüncü Dünya Marksist hareketleri dikkate alındığında örneklerine çok az rastlayabileceğimiz bir sırayla gerçekleşen ayrımın yapıldığını görmekteyiz. Türkiye'de Sosyalist devrim strateji ve taktiği bakımından Leninist damardan kendi görüşlerinin dayanaklarını bulmaya çalışan, 70' li yıllarda birer parti çatısına kavuşacak olan hareketler Marksist bir parti olma iddiasındaki Türkiye İşçi Partisi içersinde doğmuş ve burada olgunlaşmıştır. Millî Demokratik Devrim tezinin taraftarları, başta Mihri Belli olmak üzere, Türkiye Komünist Partisinin eski ve mevcut görüşlerini, geniş cephe taktiği ekseninde yeniden yorumlamaya giriştiklerinde Yön dergisinin ve sonradan aynı çevre tarafından çıkarılacak Devrim gazetesinin önemli ölçüde etkisi altında kaldıkları söylenebilir. M.D.D. kadroları bu hareketlerin teorilerini T.İ.P. içinde uzun müddet sürecek teorik ve pratik mücadelelerde kullanmışlardır. 1971'den sonra gerçekleşecek M.D.D. içi bölünme öncesi ilk biçimlenme itibariyle devrim tezlerinin teorik referansını Lenin'in düşünceleri, özellikle Marx'ın proleterya "diktatörlüğü" kavramlaştırmasının Lenin tarafından yapılan özgül bir yorumu oluşturmaktaydı. Bilindiği gibi bu, Lenin'in

düşünce gelişimi içersinde 1905 tarihli “Demokratik devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği” başlıklı eserinde öncüllerini gördüğümüz ama özellikle, Michael Löwy’nin vurguladığı gibi 1914’ten itibaren Lenin’in düşüncesinde bir kopuşu temsil eden 1917 tarihli “Nisan Tezleri” nde iyice belirginleşen sosyalist stratejidir. ⁵⁸ Buna göre Lenin, Emperyalizm çağında siyasal toplumda egemenliğin fethine öncelik taşıyan stratejiyi tek yol olarak benimsemekte, dolayısıyla sosyalizme devrimci devlet terörizminden başka bir gerçekleşme olanağı bırakmamaktadır ⁵⁹ . Oysa ki bu devrim taktiğine T.İ.P. karşı durmaktadır. Aybar tarafından hazırlanan ⁶⁰ parti tüzüğünde açıkça“ halkın oyu ile kanun yolundan iktidara gelen T.İ.P., halkın oyunu kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan çekilir” demektedir. ⁶¹

Bu temanın benzer şekilde, Malatya Kongresi’nde de işlendiğini görmekteyiz. Genel başkan Mehmet Ali Aybar kongre sonrasında “Dönüşüm”e verdiği demeçte “ikinci kongremiz sosyalizmin halka rağmen tepeden inme yöntemlerle kurulamayacağını kesinlikle ifade etmiştir” demektedir. ⁶² Anlaşılabilirliği gibi, Aybar’lı yıllarda T.İ.P.’in belirgin bir demokrasi ve parlamenter geçiş vurgusu yaptığı söylenebilir.

Bilindiği gibi, bu çekişme T.İ.P.’in Malatya’da toplanan II. Kongresiyle birlikte gerilim halini almaya başlamış, neticede 17 kasım 1967’de “Türk Solu” dergisinin çıkartılmaya başlaması ile iplerin kopuşunu ifade eden “yarılma” ⁶³ gerçekleşmiştir.

Bu noktada, bu altbaşlığı şu şekilde bir değerlendirmeye giderek sonuçlandırmanın mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Yukarıda değindiğimiz şekilde, Türk solunda, 1960’lı yılların ilk yarısında

---

⁵⁸ Löwy, Michael, **Dünyayı Değiştirmek Üzerine Karl Marx’tan Walter Benjamin’e Siyaset Felsefesi Denemeleri** , Ayrıntı Yay., İstanbul, 1993 s.116

⁵⁹ Somer, Kenan, ve **Marksizm**, Doruk Yay., Ankara 1966, s.41

⁶⁰ Aybar, Mehmet Ali, **Türkiye İşçi Partisi Tarihi, 1. cilt**, İstanbul 1988. s.214

⁶¹ **Dönüşüm**, Sayı 8, 5 Aralık 1966, s.6, aktaran Aydın, Suavi, **Milli Demokratik Devrim**”den...., s 73.

⁶² **Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü**, Başnur Mat. , Ankara, 1965 s.5.

⁶³ Zileli, Gün, **Yarılma** (1954-1972), İletişim Yayınları, İstanbul 2000

şekillenmeye başladığını gördüğümüz, 65'lerde iyice belirginleşen ve kendisini 1970'lere taşıyacak olan başlıca tartışma konuları üzerinde farklı teorik ağırlık noktaları üzerinden yapılan referanslar bize açıklamaktadır ki, Marksist düşünce ve pratiğin gelişimine ilişkin olarak Türkiye'de, Batı Marksizminin düşünsel serüveni kapsamında, felsefi ve epistemolojik temelleri en genel düzeyde nesnellik/öznellik ekseninde şekillenen ve bu bağlamda farklı Marksist geleneklerin sınırlarını çizen bir entelektüel pratiğin yanı sıra ve fakat bununla bağlantılı olarak, sosyalist uygulamaya ilişkin pratik kaygılardan beslenen açılımların -Örneğin bir yandan gündeme gelen Marx'ın hümanist yorumu diğer yandan belirginleşen demokrasi ve bürokrasi gibi ana temalar- söz konusu edildiği kuramsal tartışmalar, yerine, farklı sol fraksiyonların arasında yaşanan iktidar mücadelesi çerçevesinde yoğunluk kazanan strateji ve taktiğe ilişkin çatışmaların egemenliğine bıraktığı bir oluşumu gündeme getirmiştir.⁶⁴

Bu bakımdan biz 1960 'lı yıllarla beraber Türk solunda yeni açılımlar yaratacak kuramsal tartışmaların, M.D.D. muhalefetinin sosyalizme geçişte taktik ve stratejik kaygılar güden, bununla beraber Marksist kavramların yerelci bir yorumla işlendiği tartışmalara ağırlık kazandırması nedeniyle sonuçsuz kaldığını düşünmekteyiz. Buradan hareketle, Türk Solunda, oldukça radikal bir gençlik hareketini arkasına alan M.D.D. düşüncesi ile beraber, yerelci bir vurgunun şekillenmeye başladığını düşünmekteyiz. Bunu başka bir başlık altında daha derli toplu değerlendirebiliriz.

2.2. TÜRK SOLU VE YERELCİLİK

1960'lı yılların politik ikliminde bir hayat alanı bulduğu haliyle Marksist düşünce ve/veya hareketleri; Marksizmin dogmatik ve indirgemeci yorumlarının etkisinde ve farklı kuramsal yorumları adeta dışlayarak , çeşitli sol fraksiyonlar arasında

---

⁶⁴ Özman, Aylın, Sunuş, Aybar, Mehmet Ali, *Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler*, (Yay. Haz. Aylın Özman) İletişim Yay., İstanbul, 2002 içinde s.16

yaşanan iktidar mücadelesine kilitlenmiş, basitçe ve alabildiğine muğlak bırakılan stratejik ve taktik sorunların ötesinde farklı bir gündem yaratamamış ve dolayısıyla 70'li yıllara, Marksist düşünce açısından yeni kuramsal açılımlara çıkan kanalları doğurabilecek bir miras bırakamamıştır.

Batı'da kendi krizlerinden alternatif açılımlar çıkarabilmiş Marksist gelenek ile yapılabilecek yüzeysel bir karşılaştırma bile bu yargıyı destekleyecektir. Zira Batı Marksizmi; örneğin, Avrupa'da devrim beklentilerinin yoğunlukla yaşandığı Ekim devrimi sonrası dönemde, faşizmin yükselmesinin yarattığı hayal kırıklığı veya Stalin'in uygulamalarının Avrupa düşünce dünyasında bıraktığı izler, keza, Sovyetlerin, Çekoslovakya ve Macaristan işgalleriyle güttüğü yayılmacı politikası gibi başkaca çoğaltılabilecek "kriz"lerden, Marksist gündemi farklı bir yatağa taşıyan neo-Marksist ve post-Marksist açılımları yaratabilmiştir. Oysa ki aynı gelişmelerin 60 ve 70'lerde Türk Marksizmi içersinde yarattığı tek şey, belli bir derinlik kazandırmadan (Asya tipi üretim tarzı, hegemonya, din, yabancılaştırma gibi kavramların etrafında) sürdürülen tartışmalar neticesi parçalanmışlıktır.

Bunu, Türk solunda ilk bölünmenin yaşandığı dönemi örnek göstererek açmak gerekirse; 1966'daki bölünme öncesi Türk Solu'nun gündemini, taraflarını Niyazi Berkes, Melih Cevdet Anday, Selahattin Hilav ile Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli'nin oluşturduğu İslam, Sosyalizm, Asya tipi üretim tarzı, yabancılaştırma gibi kavramların odağında yapılan tartışmalar işgal ettiğini söylemek mümkündür. Mesela İslamiyet ve Sosyalizm üzerinde Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli'den farklı olarak Berkes, İslamiyet'in Sosyalizmle uyuşamayacağını izah etmeye çalışıyor, buradan hareketle Türkiye'nin Batı'ya veya Doğu'ya değil, değişim ve oluşum halinde olan "ulusal varlığına bakması gerektiğini düşünüyordu"⁶⁵. Yine, Anday'ın Berkes'e benzer bir tutumla Türkiye'de sosyalizm veya çağdaş uygarlığa Arap – İslam uygarlığından gidilemeyeceğini düşünüyor ve Türkiye'nin ulusal değerlerine bakmasını salık

---

⁶⁵ Niyazi Berkes, " *Sosyalizm ve İslamiyetin düşündürdükleri* " , *Yön* , Sayı 142, 17 Aralık 1965 alıntılan, Barış Ünlü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar* , İletişim Yay., İstanbul, 2002 s.209

veriyordu .⁶⁶

Keza, A.T.Ü.T. tartışmaları da benzer bir çerçevede yapılmaktaydı. Belli'nin ve Avcıoğlu'nun başlattığı "doğu ve doğuculuk modasına" karşı çıkararak Berkes ve Hilav, Türkiye'nin ne doğulu ne de batılı olduğunu, dolayısıyla Asya tipi üretim tarzı kavramlaştırması üzerinde yoğunlaşılması gerektiği üzerinde duruyorlardı⁶⁷.

Anlaşılabileceği gibi, bu nokta, aslında vurgulamak istediğimiz yeri daha açık bir hale getirmektedir. Bu da - her ne kadar "Marksist" kavramların tartışmalara rengini veriyor olduğunu görebiliyor olsak da - Türk solu açısından, biz - onlar karşıtlığı üzerinde duran kültürel bir ayırmadan öte bir sonucun üretilmemiş olmasıdır⁶⁸. Ve, bizce bu durum, Türk solunda, devrimin karakterinin tanımlanması sorununun, bir eğilim olarak hakim konuma ulaşması ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

---

⁶⁶ Anday, Melih Cevdet " *Değişik Üzüntüler; Sosyalizm ve İslamiyetin düşündürdükleri*", *Yön*, Sayı 142, 17 Aralık 1965 alıntıl原因, Ünlü, Barış; **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**, İletişim Yay., İstanbul, 2002 s.210

⁶⁷ Berkes, Niyazi; " *Doğu ve Doğuculuk Modası*", *Yön*, Sayı 147, 21 Ocak 1966; Hilav, Selahattin, " *Asya - Tipiretim Nedir?*" (1), *Yön*, Sayı 150, 11 Şubat 1966 ve " *Asya - Tipiretim Nedir?*" (2) *Yön*, Sayı 151, 18 Şubat 1966, alıntıl原因, Ünlü, Barış; **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**, İletişim yay., İstanbul, 2002 s.210-211

⁶⁸ Bu noktada Türk solunda istisna isimler mevcuttur. Örneğin; yerelci eğilimlerini yazılarından fark edebiliyorsak da Mehmet Ali Aybar'ın Türkiye'ye özgü sosyalizm deyişinde ifade bulan yerelciliği, tarihsel toplumsal şartların Türkiye'ye özgü aldığı hale göndermede bulunur ve ,ancak onun marksist hümanizma anlayışı içerisinde bir anlama kavuşabilir. Diğer bir deyişle Aybar'ın, "Türkiye'ye özgü tarih koşulları içerisindeki uygulanaşına ve bu koşullarla, bu koşullar içindeki uygulanaşının teorik olarak değerlendirilişine"ne (Aybar, Mehmet Ali; **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm (Seçmeler: 1945-1967)**, Gerçek Yay, İstanbul, 1968, s.488-489, 502-505) atf yapan sosyalizmi, insanı ve onun kurtuluşunu merkez alan özgürlükçü bir sosyalizm düşüncesi içerisinde bir anlama sahiptir. Buna göre Aybar'da özgürlük Türkiye'nin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bir gereksinim ve Türkiye şartlarında oluşacak sosyalist bir rejimin en önemli amacı olarak nitelendirilmektedir (Özman, Aylin; Sunuş, Aybar, Mehmet Ali; **Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler** (Yay. Haz. Aylin Özman) İstanbul 2002 içinde s.16.

2.2.1 TÜRK SOLUNDA HAKİM BİR EĞİLİM OLARAK DEVRİMİN KARAKTERİ SORUNU

Türkiye’de Marksizmin Tarihinin temel noktaları üzerinde, Türk Marksizmin karşı karşıya kaldığı temel sorunların en önemlilerinden birinin, derinlemesine olmayan bir bakışla söylersek, devrimin karakterinin ⁶⁹ tanımı sorunu olduğu söylenebilir. Türkiye’nin toplumsal formasyonunun belli bir analizi temel alınarak bu sorun Marksist entelijansiya tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Sonuç olarak da, bir dizi temel politik sorun, taşıdığı sorunsal etrafında biçimlenen bu tanım yardımıyla bir içerik kazanmakta ve çözümlenmektedir. Devrimin karakteri, önceki bölümde de ifade edildiği gibi, “Marksizm Türkiye gerçekliğine nasıl uygulanabilir” sorusu etrafında dönen bazı temel teorik ve yöntemsel sorunlara bağlıdır.

Devrimin karakteri sorunu, yukarıda ifade edilen soru etrafında birbirlerine karşıt iki farklı yaklaşımla tanımlanmıştır.

Türkiye’de sosyalist karakterli bir devrim olacağını ileri süren ilk yaklaşımın temel varsayımı, Türkiye’nin burjuva demokratik devrimini Cumhuriyet devrimleriyle Mustafa Kemal Atatürk tarafından büyük ölçüde tamamlanmış olduğuydu. Dolayısıyla, gerçi az gelişmiş bir ülke de olsa, kapitalist bir ülke olan Türkiye’nin önündeki aşama sosyalizmdir ve, ancak halkın oyuyla halkın güvenini kazanarak ve halk tarafından kurulabilirdi.

İlkine tamamen zıt ikinci yaklaşım sanayi kapitalizminin Türkiye’de oluşmadığını, dolayısıyla feodal izlerin tamamen silinmediğini vurgular.

Dolayısıyla devrim öncelikle bu feodal izleri yok etmeye matuf, demokratik bir

---

⁶⁹ “Devrimin Karakteri” ifadesini Michael Löwy’den ödünç alarak kullanmaktayız. Löwy bu ifadeyi daha ilerde değineceğimiz gibi Latin Amerika Marksist hareketlerini tanımlamak için kullanmıştır.

devrim olmalıdır.

Birbirine tamamen çelişik tarih ve toplum soyutlamalarından hareket eden ve dolayısıyla çok farklı tanımlamalar yapan iki yaklaşımda ortak olan bir nokta fark edilmektedir. Bu da “yerel” (ya da mahalli) olana yaptıkları vurgudur. Bunu ayrı bir başlık altına alabiliriz.

2.2.2. EVRENSEL-YERELLİK KISKACINDA TÜRK SOLU

Yukarıda değinmeye çalıştığımız hareketler arasında önemli bir ortak noktanın varlığından sözedilebilir. Bu da yukarıda özetlemeye çalıştığımız sol bir görüntü arzeden tezlerin yerelci bir güdülenmeyle şekillendiği, görülebileceği gibi, sosyalist düşünceyi, batı ekonomilerinin bir kaç yüzyılda aldığı mesafeyi hızla kapayıp, en kısa zamanda ileri düzenlerine ulaşmayı, o zamanki ifadesiyle hızlı kalkınmayı sağlayan bir muhteva ile sunmalarıdır.

Diğer bir deyişle, T.K.P., Kadrocular , Yön hareketi ve T.İ.P. içi M.D.D.’ci hizip arasında pek çok ayrımların varolduğunu göz önünde bulundurmak şartıyla her üç harekette de çok önemli ortak noktaların ayırt edilebileceğini düşünmekteyiz. Bunlar içersinde en önemlilerin biri Marksizmin çoğu formülünü - sınıf mücadelesi, sanayi proleteryasının üstünlüğü ve enternasyonalizm - bir kenara bırakarak “dünyanın ezilen milletlerinin başlarını kaldırıp ezenlerini aşağı edecekleri, onları sarıp yeni bir devrim dinamiğine tabi kılacakları zamanının geldiği” düşüncesidir. Bu düşünce her üçünün de milli kurtuluşçu tarafları ile ilgilidir. İlkıyla bağlantılı olarak diğer önemli ortak nokta ise her üç çizginin de milli sorunların “Marksizm” in ve “sol”un içine taşımasıdır. Diğer bir deyişle yerel taleplerine ve ikilemelerine Marksizmde cevap bulma eğilimleridir. Bu da gerek T.K.P.’ lilerin gerekse Kadro ve Yön hareketine mensup aydınların gerekse de T.İ.P. içi M.D.D.’ci kanadın milliyetçi tutumlarıyla alakalıdır.

O halde, Klasik Marksizmin evrensel iddialarına temel oluşturan, kapitalizmin

doğası ile açıklanan sınıfsal karşıtlıkları, ontolojik bir sorunsal etrafında kapitalist (ezen) uluslar – proleter (ezilen) uluslar şeklinde farklı bir tarzda kuran Milli Demokratik Devrim tezinin, Marksizmi, ister istemez yerelci bir tarzda yeniden ürettiğini düşünebiliriz. Yerelcilik derken tam olarak, yerel taleplerin ve ikilemlerin Marksizmin içine taşınmasını kastetmekteyiz. Diğer bir deyişle yerelcilik bu çalışma içerisinde, Latin Amerika, Asya gibi batı dışı kültürel coğrafyalarda, Marksizmin benimseniş tarzını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu da, “Marksizmin ülke gerçeklerine uygulanabilirliği” sorusunun yönlendirdiği, “kendi olanın” sürekli ve dönüşlü olarak vurgulanmasıdır.

Diğer bir ifade ile söylersek; Klasik Marksizmin evrenselci iddiaların bu bağlamlarda oldukça farklı bir hale büründüğünü; karşıtlıkların ve formülasyonların farklı bir tarzda yeni bir tanımlama bularak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Bunda tarihsel gecikmişlik (historical reterdation) ⁷⁰ fikrinin son derecede önemli yönlendiriciliğinin olduğunu söylemenin mümkün olabileceğini düşünüyoruz. Tarihsel gecikmişlik fikrinin ulusçu süreçlerin henüz tamamlanmadığı ulusçuluk-öncesi dünyada önemli bir anlamı vardır. Bu anlamın önemi , fark edilebileceği gibi, tarihsel geç kalmışlığın öncelikle zihinde aşılmaya çalışıldığı bir dünyaya (ve o dünyanın entelijansiyasına) vurgu yapmasından ileri gelmektedir. Marksizmi yerel yatağa taşıyan noktanın tam burası olduğunu düşünüyoruz.

Marx, İlkay Sunar’ın belirttiği gibi ‘gerçeklik’ ile ideoloji ve kültür arasındaki determinizmayı ilkinden yana koymuşlardı . ⁷¹ Marx’a göre insan / doğa ilişkisi “ihtiyaç sistemine” dayanmaktadır. İhtiyaç sisteminden kaynaklanan üretim ise toplumsal yaşamın ekonomik temelini oluşturmaktadır. Marx’a göre, düşünce, doğanın insan zihninde doğrudan yansıması değil, doğa ile toplum ilişkisini belirleyen üretim sürecinin zihinde temsil edilmesi demektir. ⁷² ‘Marx’ın bu sosyolojizmine veya

⁷⁰ Laroui, Abdullah; Tarihselcilik ve Gelenek, Vadi Yay. (Çev: H.Bacanlı), Ankara, 1993, s. 154

⁷¹ Sunar, İlkay; Düşün ve Toplum, Doruk Yay., Ankara, 1999, İ. Sunar bu konuyu s.161-210 arasında tartışmaktadır.

⁷² İlkay Sunar, a.g. e. s.185

ekonomizmine göre ideoloji kendi dışındaki bu gerçekliğe indirgenmekte ve bu gerçekliğin bir yansıması veya işlevi olarak ele alınmaktadır.⁷³

Bunun Marx'ın, tarihin bir aşamadan diğerine devrimler yoluyla ilerlediğini varsaydığı lineer tarih anlayışına olan etkisi, tabiatıyla devrimlerde nesnel (ekonomik) şartların öznel şartlardan önde geldiği ve onu belirlediği yönüyledir. Bu bakımdan, Fransız devrimini gerçekleştiren Fransız burjuvazisini, yine, Sosyalist devrimin gerçekleşeceğini beklediği İngiltere'deki İngiliz proleteryasını da bu bağlamda değerlendiriyordu.

Oysa ki devrim için gerekli nesnel şartların olgunlaşması bir tarafa henüz varılmadığı bağlamlarda bu determinizma ister istemez tersine çevrilmek durumundadır. Lenin'in Marx yorumunun önemi de buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü Lenin, daha önceden de belirttiğimiz gibi, pre-kapitalist üretim ilişkilerinin hakim olduğu bağlamlarda sosyalist aşamaya hızlı bir şekilde geçilebileceğini iddia etmekteydi. Bu iddia dikkat edildiğinde vurguyu nesnel olandan öznel olana, kaydırmaktadır. Marx'ta, proleteryanın içinde bulunduğu şartların ağırlığı neticesinde bilinçlenecekleri fikri, henüz kapitalist üretim ilişkilerinin oluşmadığı\ oluşma aşamasındaki, tabiatıyla, burjuvazi – proleterya çatışmasının henüz doğmadığı bağlamlarda, sömürülen sınıflara (bunun içerisinde küçük köylülüğün ve toprak sahibi olmayan köylülüğün yeri büyüktür) dışarıdan kazandırılabilceği fikriyle yeni bir tanımlama bulur.

Diğer yandan buna bağlı olarak Lenin'in yaptığı daha önemli bir yorum da ulusallık fikrinin sınıfsallık fikri karşısında önem kazanmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Lenin'in emperyalizm teorisi, Givin Kitching 'in belirttiği gibi, ulusal kurtuluş mücadelelerini; hem kapitalist ülkelerin çıkarlarına engel olacağı, böylece emperyalist zinciri kıracağını vazetmekle, hem de sosyalist düzenin kurulabilmesi için bağımsızlığı bir önkoşul olarak getirmekle , Klasik Marksizmin evrenselci iddialarına –

---

⁷³ İlkay Sunar, a.g. e. s. 41

proleterya enternasyonalizmi - yeni bir yorum getirmişti. ⁷⁴ Bu yorumların Üçüncü Dünya Marksist hareketleri açısından önemli etkileri oldu. Bu yorum öncelikle ulus-öncesi problemlere Ulusal bağımsızlık ve kalkınma problemlerine net yanıtlar veriyordu. Üstelik bu yorum; yerel bir bağlama ait ekonomi ile (üretim tarzı) onun üzerinde yükselen kültür arasındaki ilişkiyi (ulusal kültürü) sosyalist aşamaya engel olacak bir tarzda kurmuyor, en önemlisi de, o kültürü ve ona ait anlam dünyasının Marksist kavramlarla 'uyumlulaştırılabileceği', ve de bunun marksizmin en önemli kapasitelerinden biri olduğu fikrini ortaya koyuyordu. Bunu karikatürize etmek mümkündür.

Buna göre "Ülke gerçekleri"nin henüz Sosyalist devrime hazır olmadığı bağlamlarda yapılacak iş öncelikle burjuva demokratik aşamadan geçmektir. Bu devrimin gerçekleşmesi için gerekli nesnel şartların olgunlaşması beklenemez, orta sınıfa mensup aydın zümre tarafından işlenen ve içeriklendirilen bu bilinç özneler dışarıdan ve yukarıdan aşağıya kazandırılmalıdır. Dışarıdan bu bilinci edinmiş kolektif özne, klasik Marksizmin tanımladığı tek bir sınıftan oluşamaz. Yani burjuvazi bu devrimi gerçekleştiremez. Milli Demokratik Devrim, ancak proleteryanın önderliğindeki köylü, küçük burjuvazi ve milli niteliğini yitirmemiş burjuvazi ittifakı tarafından gerçekleştirilecektir.

Marksist aydın, görülebildiği gibi, böylece ikili bir işlev yüklenmiş gibidir. Ait olduğu kültüre sahip çıkma endişesi ve sorumluluğunu bütün ağırlığıyla omuzlarında hisseden aydın öncelikle kültüralist* düzeyde karşımıza çıkar. Diğer yandan, yerel olan ile uyumlulaştırılmış ideolojiyi, kendine has bir teorik uğraşla, bir kurtuluş reçetesi halinde programatize eden aydın bu tavrıyla ideolog** olarak karşımıza çıkar.

Her iki düzeyde de aydın tarih hızlandırıcısıdır. Batı toplumlarının aldığı mesafeyi kısa sürede kapatmaya çalışmak için uğraş verir. Ama bu mesafe,

---

⁷⁴ Kitching, Givin, "The Theory Of Imperialism and Its Consequences", Merip Reports, Volume 0, Issue 100/ 101, Special Anniversary Issue , Oct-Dec, 1981 s.42

*, ** Kültüralist ve ideolog arasındaki ayrımı Öğün, Süleyman Seyfi; **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, Alfa Yay. Bursa, 2000 S.67 den mülhem bir tarzda kullanıyoruz.

evrensel ve evrenselleştirici olduğu varsayılan Burjuva evrensel kültürünü (ulusculuk demokrasi teknoloji) onun toplumsal temelinden yani burjuva alt kültüründen yapılacak bir ayıklama ⁷⁵ ile kapatılacaktır. Böylece aydının zihninde A. Laroui' nin dediği gibi onun sınıfsal alt kültürüne dayanmadan evrensel kültürün nasıl aktarılacağı sorunu önem kazanır. ⁷⁶

Burada dikkat çekici olan bir paradoksa değinmek gerekiyor. Tarih hızlandırıcısı, tarihsel gecikmişliğini, 'Batı'ya rağmen, ama o bağlama ait kavramlarla aşmaya çalışır. Yani, 'kendi' yi batının kavramlarıyla yeniden tanımlar – böylece belkide Anthony D. Smith'in deyişi ile 'otantik kendi' keşfedilir. Diğer bir ifade ile milli olanın "öteki" bir kültüre karşı ama onun kavramlarıyla yeni bir değerlendirmeye konu olur yada vurgulanır. Bununla , "kendiye özgü"lüklerin, bir yerde " kökü derinlerde olan" değerlerin bulunup ortaya çıkarılması, yeniden tanımlanmasını yani, yaratılmasını kastetmekteyiz. Bu noktada, kolektif kültürel fenomen olarak milli kimliğin en belirgin işlevlerinden biri ortaya çıkmaktadır. Bu da, Anthony D. Smith'in vurguladığı gibi, milli kimlik duygusunun , kolektif kişilik prizması ile onun ayırt edici kültürü içinden tanımladığı bireysel kendi'lere dünya yüzeyinde bir yer veren güçlü bir araç olmasıdır ⁷⁷. Bu sayede, müşterek olarak paylaşılan bir eşsiz kültür aracılığıyla 'kendi', 'otantik kendi' keşfedilir ⁷⁸. Ama söylemek gerekir ki bu, "geçmiş özelliklerden vücut bulan kültürel bir kimliği" ⁷⁹ Arif Dirlik'in vurguladığı gibi kendi kendini oryantalize (self – orientalizacion) ⁸⁰ eden bir süreci beraberinde getirmektedir.

Buna Türk solundan örnek göstermek mümkündür. 1960'lı yıllarda başladığını

---

⁷⁵ Laroui, Abdullah; *Tarihselcilik ve Gelenek*, s. 165

⁷⁶ Laroui, Abdullah; *Tarihselcilik ve Gelenek*, s. 165 Smith, Anthony D.; *Milli Kimlik*, (Çev:B.S.Şener), İletişimYay. İstanbul 1999 s.35

⁷⁷ Smith, Anthony D.; a.g.e.s. 36

⁷⁸ Smith, Anthony D.; a.g.e.s. 37

⁷⁹ Sarıbay, Ali Yaşar; *"Yirmi Birinci Yüzyıla Doğru Global Kapitalizm, Oryantalizm, Yerlilik: Teorik Bir Çerçeve"*, *Global Yerel Eksende Türkiye*, Der:E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yay., İstanbul 2000., s. 12

⁸⁰ aktaran; Sarıbay, Ali Yaşar; *"Postmodern Kapitalizm Olarak Globalizm ve 1980'ler Türk Modernitesi"*, *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, Der: E. Fuat Keyman Everest Yay. İstanbul, 2002 s.312

gördüğümüz İslam ve Sosyalizm tartışmalarında, mili kimliğin esaslı bir ögesi olarak İslam, Sosyalizme engel teşkil etmek bir yana, geniş kitlelerin sosyalizmi benimsemelerini kolaylaştıracak bir motif olarak tanımlanmaktaydı.

Nitekim, Yön sütunlarında bu tartışmalara yer verildiğini görmek mümkündür. Bu tartışmaların, 1965 yıllarında Yön yayımları tarafından yayımlanan, Roger Garaudy'nin "Sosyalizm ve İslamiyet" ⁸¹ başlıklı kitabında işlenen tezlerden beslendiği söylenebilirse de tartışmaların asıl yönünü, kitabın çevirmenlerinin (Doğan Avcıoğlu ve -E. Tüfekçi müstear ismiyle- Mihri Belli) yazdıkları önsözlerden almaktadır. Buna göre; kitap boyunca işlenen, Batı uygarlığının sosyalist ve hümanist değerlerin tek yaratıcısı olmadığı, Müslüman ülkelerin, dinlerine, kültürlerine, tarihlerine dayanarak ve değerlerini koruyarak kendilerine özgü bir sosyalizm kurabilecekleri tezi ve bunun evrensel boyuttaki sosyalist hümanizmaya çok şey katacağı temennisi, Avcıoğlu ve Belli tarafından coşkuyla karşılanmıştır.

Avcıoğlu, Garaudy'nin "sosyalizm, doğu ülkelerinin katkılarıyla zenginleşecek ve gerçek bir hümanizma haline gelecektir" sözlerini kültürümüzün kendine has kaynağını ve büyüklüğünü bize hatırlatan bir yorumla karşılar (s.5-6). Buradan hareketle Türk soluna kendi büyük entelektüel kaynaklarımıza dönme çağrıları yaparak, sosyalizmin yabancı değerleri seçmek demek olmadığını, dolayısıyla sosyalistlerin ekonomik bağımsızlık savaşıyla birlikte, kültürel bağımsızlık savaşı da vermesi gerektiğini salık verir.

Mihri Belli de benzer bir ifade ile, sosyalizmin evrensel niteliğinden bahsederek, doğulu bir ulus olarak Türk ulusunu, sosyalizmi gerçekten evrensel bir kültürel temele dayandırma çabasının çok derinden ilgilendirdiğini düşünmektedir (s.7-8).

Anlaşılabileceği gibi yerelcilik sadece tepkisel boyutuyla bir hareket

---

⁸¹ Garaudy, Roger, *Sosyalizm ve İslamiyet*, (Çev: Doğan Avcıoğlu - E. Tüfekçi), Yön Yay. İstanbul, 1965 sayfa numaraları ilgili yerde belirtilmektedir.

olmaktan daha fazla bir şeydir. Yani onun entellektüelleştirilmesi de sözkonusudur. Entellektüelleştirilme çabasını esasında, “modernizm ve onun kültürel coğrafyasını ifade eden “Batı ile hesaplaşma ”⁸² sorunu yönlendirmektedir.

Buradan hareketle, Milli Demokratik Devrim tezinin “Batı” karşısında kendisini var kılmamanın yolu olarak belli bir geçmişe ve ona ait değerlere atfen işlediği milli kimlik vurgulamaları, kendisini milli bağımsızlığın gerçekleşmesi ve de milli bir kalkınmanın sağlanması düzeylerinde sorunların formüle edilmesinde hissettirmiştir. Bu süreç içerisinde söz konusu olan, kökenlerden gelen “bize özgü” değer ve motiflerin bir araya gelmesiyle oluşan milli bir kimliğin “özcü ve metonomik mahiyetteki sosyal bağları yeniden canlandırıcı bir zihniyete ve hayat tarzına ”⁸³ dönüştürülmesidir.

Sözkonusu bu durumu Latin Amerika ve Asya Marksizmlerinde de görebiliyoruz. Diğer bir deyişle, teorik referansını Marx’ tan ziyade Lenin’den alan ve içeriğini ağırlıklı olarak az gelişmişlik ve milli kimlik problemlerinin oluşturduğu farklı bir devrim anlayışı, batı dışı coğrafyalarda benzer özellikler taşımaktadır. Bunu ayrı bir başlık altında daha derli toplu değerlendirebiliriz.

2.2.3. ÜÇÜNCÜ DÜNYA MARKSİST HAREKETLERİ VE YERELCİLİK

Devrimin karakteri tanımlamalarının Batı dışı coğrafyalarda benzer özellikler gösterdiklerini görüyoruz. Bu noktada bu ortak noktaları vurgulamak çok ilginç

---

⁸² Ögün, Süleyman Seyfi; “*Yerlici Kültüralizm: Kıyaslamalı Bir Değerlendirme*”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, , Alfa Yay., İstanbul 2000, s:40

⁸³ Sarıbay, Ali Yaşar, *Yirmi Birinci Yüzyıla Doğru Global Kapitalizm, Oryantalizm.....* s.11

olacaktır. Zira Üçüncü Dünya⁸⁴ 'nın birçok ülkesinde Marksizmin farkına varılması, büyük ölçüde sömürge bağlantısı yoluyla ve anti-emperyalist mücadeleyle yakından ilişkili olmuştur. Başlıca sorunlar emperyalizm tarafından o bağlamda belirlenmiş ve Üçüncü Dünya'daki ve bu dünya hakkındaki Marksist düşünce ve pratiğe kendi özeldamgasını vurmuştur. Buradaki sorular, sermayenin kapitalizm öncesi toplumsal yapılar üzerindeki etkisi, yeni sınıfların ortaya çıkışı ve sonuç olarak oluşan, hem bu toplumların gelişimini hem de devrimci mücadelenin koşullarını belirleyen sınıf ittifaklarının kalıpları ve sınıf çelişkileri ile ilgilidir.

Örneğin; Latin Amerika'da, Marksizmin karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan birinin, Michael Löwy' e bağlı kalarak, politik bir strateji ve taktik için kalkış noktası oluşturacak olan devrimin karakterinin tanımı olduğu söylenebilir.⁸⁵ Bu tanım, Latin Amerika toplumsal formasyonlarının belli bir analizinin sonucudur. Marksizm, Latin Amerika gerçekliğine nasıl uygulanabilir sorusunu bir taraftan Yerli Amerikan egzotizmiyle cevaplamaya çalışan diğer taraftan Avrupa merkezci bir yaklaşımla tanımlayan birbirlerine karşıt akım,⁸⁶ tabiatıyla; sınıflar ittifakı, silahlı veya barışçı yol, devrimin aşamaları gibi bir dizi temel politik sorunu, bahsedilen merkezi sorunsala

---

⁸⁴ Üçüncü Dünya kavramının benimsediğimiz tanımı Abdullah Laroui'den mülhemdir, ve bu ifade basitçe dünyanın kıtlık, cehalet ve pasifliğin tanımladığı o kısmını göstermeyecektir. Abdullah Laroui'nin Üçüncü Dünya'dan tam olarak kastettiği, ayrılığın bilincinde olan ve bunu kıskanan, geleneksel kültürü ile gurur duyan bir dünya, ne tam olarak reddedebileceği ne de tamamen kabul edebileceği Birinci Dünya ile karşı karşıya gelen bir dünyadır. Abdullah Laroui'nin de vurguladığı gibi bu tanım, problemlerin teorik düzeyde düzenleneceği, her şeyin ötesinde entelijansiya ile ilgili olduklarını ve tarih ve kültür gibi iki merkezi tasarım üzerinde odaklanacakları anlamına gelmektedir. Laroui, Abdullah; Tarihselcilik ve ...., s. 153-154

⁸⁵ Löwy, Michael; Latin Amerika Marksizmi, (Çev.: İ. Cüre), Belge yay. İstanbul 1998, s.8

⁸⁶ Yerli amerikan egzotizmi, Marksizmi oldukça Avrupa'ya özgü bir doktrin olarak tartışma konusu yapar. Bu türden bir patikularizme göre, Marx'ın analiz etmiş olduğu Avrupa'ya özgü zaman-mekan'dan esas olarak farklı ve bunun sonucu olarak da Marksizmi yadsıyan ve ilerleten yeni bir teoriyi gerektiren yerli amerikan tarihsel zaman-mekanın kendine özgü yasaları vardır. Diğer yandan avrupa merkezcilik, Avrupa'nın 19. yy'la kadarki tarihi içerisinde meydana getirmiş olduğu ekonomik ve toplumsal gelişme modelini mekanik olarak Latin Amerika' aktarmakla sınırlı görüştür. Bu eğilimde Latin Amerika'nın özellikleri açık veya örtük inkar edilmektedir ve Kıta sadece bir yüzyıl gecikmiş olarak kavranmaktadır. Löwy, Michael; Latin Amerika Marksizmi, s.8-9

sıkıca bağılı olarak çözümlenmişlerdi. Öte yandan; Gerek Latin Amerika'nın özelliklerini, kültürünü, tarihini evrensel olarak mutlaklaştırmaya eğilimli eklektik egzotizm, gerekse de Marx ve Engels tarafından incelen Avrupa koşullarının her birinin Latin Amerika'da karşılığını bulmaya çabalayan Avrupa Merkezilik paradoksal bir tarzda ortak bir sonuçta birleşirler. Bu sosyalizmin Latin Amerika'da bağımsızlık sorunu karşısında henüz gündemde olamayacağıdır. Haya de la Torre' ye göre gelişim şu aşamalardan geçecektir. "Proleteriyayı iktidara getirecek sosyalist devrimden önce halklarımız bir çok ekonomik ve politik değişiklik aşamasından geçmek ve emperyalist boyunduruktan ulusal kurtuluşu ve Yerli Amerikalıların ekonomik ve politik birliğini gerçekleştirecek muhtemelen bir toplumsal devrimi de yaşamak zorundadırlar. Proleterya devrimi ondan sonra gelecektir ."⁸⁷

Marksizmin Asya toplumlarında aldığı hal, Latin Amerika ile pek çok yönden paralellikler taşır. Bunu şöyle açıklamak mümkündür. Asya toplumlarının iki önemli problem ile yüzleşmek zorunda kaldığı söylenebilir.

Bunlardan ilki az gelişmişlik problemidir ve içinde çelişkileri barındırmaktadır. Buna en önemli neden, Batı karşısında az gelişmişlikten kurtulmanın ister istemez belirli ölçülerde batılılaşmayı gerektirmesidir, zira Üçüncü Dünyanın az gelişmiş konumu, Batı'nın teknolojik, bilimsel ve ekonomik durumuna "göredir" ve bu durumu aşma da, ister istemez konumu belirleyen referansın verilerine bağılı kalacaktır .⁸⁸

İkinci problem yine Batı'nın sömürgeleştirme sürecinde kendisini kültürel olarak "üstün" konumda kurgulaması sonucunda ortaya çıkan "milli kimlik" sorunudur. Bağımsızlığına kavuşmuş Asya toplumlarının karşısına çıkan bu iki problemin ardında temel problem biçimlenmeye başlar. Bu da, Helene Carrere d'Encausse ve Stuart Schram'ın formüleştirmesiyle ifade edilirse, az gelişmişlikten kurtulma ve aynı zamanda milli kimliklerinin muhafazasıdır .⁸⁹

---

⁸⁷ Alıntılaman, Löwy , Michael; a.g.e. s.9

⁸⁸ Suavi Aydın "Milli Demokratik ...., s.59.

⁸⁹ d'encausse, Helene Carrere; Schram, Stuart; Asya'da Marksizm....., s 11,

Bu açıdan Marksizm, buralarda geliştiği haliyle, kendi olanı muhafaza ederek modernleşmeyi başarma projesinin ideolojik çerçevesi halini aldığı söylenebilir. Diğer bir deyişle Marksizmin benimseniş şeklinin onun evrensel olanı esas alan temel konumlanışıyla olmadığını tersine “kendi olan” a ağırlık veren bir vetire izlediğini düşünüyoruz. Bu haliyle temel çelişki kapitalist sınıflar ile emek arasında da değil de emperyalizm ile ezilen uluslar arasında kurulmuştur.⁹⁰

Buna siyasi ve kültürel milliyetçiliğin bir çoğunu muhafaza eden sınıf milliyetçiliği denilebilir⁹¹.

Zira Yabancı karşısında milli unsurların dayanışmasını esas alırlar. Yani burada sınıflar birbirini sömüren, birbiriyle çatışan bir konumda değil de yabancı karşısında sömürülen konumunda bulunmaktadır. Bu mevzilenişte yabancı, emperyalist blok yani Batı olmaktadır. Batı karşısında tek varoluş sığınağı ise milli olandır. Milli unsurların Emperyalist blok karşısında birleşmesi ve milli (ya da geniş) cephe oluşturması tarihi bir zorunluluk olarak düşünülür. Bu cephenin emperyalizme ve onun içerdeki işbirlikçilerine karşı yapacağı ilk mücadelenin tam bağımsızlığın ve “gerçek” demokrasinin sağlanacağı milli demokratik devrim olduğunu ileri süren, ve buna bağlı olarak da sosyalizmi, ancak tam bağımsızlık ve demokrasi gerçekleşikten sonra vücut bulacak uzak bir hedef olarak sunan; emperyalist cepheye karşı, bir “sömürgeler enternasyoneli⁹²” kurmak şeklinde uluslararası bir mevzileniş yaratmaya çalışan devrim stratejisine Milli demokratik devrim stratejisi denilmektedir. Dikkat edildiğinde

---

⁹⁰ Bu konuda yararlandığımız en önemli kaynaklar: Suny, Ronald Grigor, **Bakü Komünüsü Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf** (Çev.K. Emiroğlu), Belge Yayınları, İstanbul, 1990; Bennigsen, Alexandre A.; Wimbush, S.Enders; **Sultan Galiyev ve Sovyetler Birliği'nde Milli Komünizm**, (Çev.B. Tanatar), Anahtar Yayınları, İstanbul 1995 ve d'Encausse, Helene Carrere; Schram, Stuart; **Asya'da Marksizm ve Milliyetçilik** (Çev.S.Avcıoğlu, A.Aşçıoğlu) Yön Yayınları, İstanbul, 1966.

⁹¹ Laroui Abdullah; *Tarihselcilik...*, s. 147. Aynı yerde A. Laroui şöyle demektedir. “Avrupa'nın karşısına fundamentalistler bir kültürle [...] liberaller bir ulusla [...] çıkarken devrimciler bir sınıfla insan ırkının Avrupa burjuvazisi tarafından sömürülen kısmının tümünü kapsayacak şekilde genişleten bir sınıfla çıkmaktadırlar [...] Devrimci milliyetçiliğin üç yönü vardır: Sömürülen bir sınıf, tahakküm altında bir sınıf ve ağır baskı altında bir kültür.”

⁹² d'enceausse, Helene Carrere; Schram, Stuart; *Asya'da Marksizm...*, s.62.

yerelci bir güdülenmenin çerçevesini çizdiği politik talepler üzerinden yapılan bu sol siyaset, Sultan Galiyev'in Marksizan Milliyetçiliğini⁹³ hatırlatmaktadır.

Görülebildiği gibi Latin Amerika ve Asya Marksist hareketleri pek çok yönden benzerlikler taşımamaktadır. Bu benzerlikler, görülebildiği gibi Marksist entelijansiyanın yerel sorunları marksizmin içersine taşınmasından ileri gelmektedir. Bu hareketler, daha önce bahsedildiği Lenin'in Marx yorumundan etkilenmekte ve beslenmektedir.

Türk Solunda ise böylesi düşünüş biçiminin izlerini politik bir figür üzerinden takip etmek yararlı olacaktır. Bu maksatla 1960'lı yıllarda Türk solunda etkili olmuş önemli bir isim, Mihri Belli'nin düşüncelerine değinmek üçüncü bölümün konusunu oluşturacaktır.

---

⁹³ "Marksizan Milliyetçilik" ifadesi Maxime Rodinson'a aittir ve Marksist bir biçim içindeki milliyetçi fikirleri ifade etmektedir. Alıntılayan; Bennigsen, Alexandre A.; Wimbush S. Enders ; Sultan Galiyev ...., s.143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİHRİ BELLİ VE POLİTİK DÜŞÜNCELERİ

3.1 MİHRİ BELLİ'DE ULUSÇULUK VE MARKSİZM İLİŞKİSİ

Mihri Belli'nin Milli Demokratik Devrim tezi ile dile gelen düşüncelerini, öncelikle ulusçuluk ile marksizmi Türkiye bağlamında bağdaştırmaya çalışan bir figür olarak değerlendirme konusu tapmak gerekmektedir.

Bu noktayı vurgulamakla biz Mihri Belli'yi, politik toplumsallaşmasının erken evrelerinde Leninci pratiklerle çakıştıran önemli bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Bu da, moral yanı ağır basan 'ulusçuluk' tur.

Ulusçuluk teriminin, moral sorunun her kullanımında farklılık gösterdiği üç farklı anlamından bahsedilebilir.⁹⁴ Bunların ilkinde ulusçuluk, bir insanın kendi ulusunun çıkarlarını, özellikle başkaları zararına savunması anlamına gelmektedir. Bu kullanımıyla ulusçuluk belirli bir kültürün haklarını koruma olduğunda ahlaki olarak yansızdır; ulusal baskıya karşı hareket olduğunda olumlu bir ahlaki içeriğe sahiptir, saldırganlık aracı olduğunda ahlaki bakımdan savunulamaz olur. Diğer kullanımında ulusçuluk topluluğun refahı için çalışma anlamına gelebilmektedir. Üçüncü kullanımı terimi ulusal ölçekteki toprak bütünlüğüyle eş anlamlı kılar. Bu üçüncü kullanımında ulusçuluk tam olarak ahlaki yada gayri ahlaki bir değerlendirmeye tutulmamıştır. Marksist açıdan ulusal baskıya karşı savaşım kapitalizme karşı ve sosyalizm için verilen savaşım ile kurduğu ilişkiye göre değerlendirilir. Eğer 'ulusal birlik' işçi sınıfının

⁹⁴ Davis , Horace B.; *Sosyalizm ve Ulusallık*, (Çev: K. Emiroğlu), Belge Yay. İstanbul, 1991 s.42-44

kurtuluşuyla ters düşerse, bu açıdan kuşkusuz ona karşı çıkılmalıdır. Ulusçuluk bir topluluğun refahı için çalışma anlamında kullanıldığında açıkça moral bir terimdir. Bu Rousseau'cu anlamda 'yurtseverlik'e özdeş bir kullanımdır. Bilindiği gibi Rousseau yurtseverliği ahlaki davranışla çakıştırır bir biçimde tanımlıyordu. Onun kuramında politik eylemin amacı 'Toplumsal Sözleşme'de belirttiği gibi halkın refahıdır.⁹⁵ Diğer bir deyişle Rousseau bireyi Toplumsal Sözleşme'nin oluşumuna katkıda bulunmakla ve bir kere oluştuğunda da ona uymakla yükümlü kılmıştı. Rousseau bu ahlaki görevi açıkça yurtseverlik olarak adlandırmıştı.

Bütün bunlar bize ulusçuluk içinde ince bir ayrımın yapılmasına izin vermektedir. Buna göre politik yurtseverlik özgür bir kültür ve tarihsel kültürü olan belli bir halkın arzularını diriltmeyi, güçlendirmeyi ve yönlendirmeyi amaçlar. Yurtseverlik, bir halkın kültürel geleneği ya da paylaşılan kaderi karşısında duyulan sevgi, ya da gurur kadar partikülaristik olan, bir halkın ortak özgürlük aşkı gibi bağlılıkları güçlendirmeye çabalar.⁹⁶ Görülebildiği gibi yurtseverlik politik özgürlük fikriyle yurttaşlık erdemine vurgu yapar. Buradan hareketle yurtseverliğin yurttaşlık kültürünü etnik- kültürel birliği yada biricikliği (yada üstünlüğü) üzerinde inşa etmek istemez.⁹⁷ Diğer bir deyişle sosyal yada kültürel, dinsel yada etnik homojenliğe gerek duymaz. Bu bakımdan yurtseverlik, kültürel bakımdan benzer insanlar arasındaki tikel bir bağlılığı, kültürel çeşitliliği kucaklamakla birlikte, tikel bir halkın cumhuriyeti olduğundan bunu ortak iyiye, cumhuriyete olan bağlılığa dönüştürmeye çalışır.⁹⁸

Yurtseverlik M. Viroli 'nin belirttiği gibi yurttaşlara yapılan baskı karşısında hassastır. Bu baskı sivil ya da politik haklardan mahrumiyet biçimini alabileceği gibi, sosyal sömürü, zulüm, insan onurunun çiğnenmesi biçimini de alabilir.⁹⁹ Ezenlere duyduğu öfke ve nefret, yurtseveri eyleme ve başkalarına mücadeleye katılma çağrısı

---

⁹⁵ Davis ,Horace B. ;Sosyalizm... S.40

⁹⁶ Maurizio Viroli, *Vatan Aşkı: Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme*, (Çev: A. Yılmaz) Ayrıntı Yay. İstanbul, 1997 s.19

⁹⁷ Viroli, Maurizio; a.g.e. .s. 191

⁹⁸ Viroli,Maurizio; a.g.e.s.27

⁹⁹ Viroli,Maurizio; a.g.e.s.157

yapmaya sevk eder.Hatta bu bağıllık yurtseverliği milli sınırları aşan bir dayanışmaya dönüştürebilir .¹⁰⁰

Özünde ahlaki davranışı sağlama hedefi güden duygusallıkla yüklü bu dürtünün Marksizmle çakıştığı yer tam olarak burasıdır. Çünkü ulusçu bir hareket ancak mazlumların hakları için ciddi bir biçimde savaş verildiğinde moral ve demokratik olabilir.¹⁰¹

Mihri Belli'ye göre içinde yaşadığımız çağda bunun anlamı, ulusçuluğun moral olabilmesi için anti-kapitalist ve anti emperyalist olması gerektiğidir. Bu, Belli'nin düşüncelerinde "en tutarlı yurtseverler sosyalistlerdir" sözüyle ifade bulur¹⁰². Ona göre ulusçuluk devrimci sosyalizmi, sosyalizm devrimci ulusçuluğu içermelidir. "ulus çağında yaşa(maktayız), halkların kurtuluşuna emperyalizme karşı savaşla varı(lacaktır), bu işbirlikçilere karşı mücadele demektir"¹⁰³ Başka bir yerde de "ulusal değerlere sahip çıkmak anlamında ulusçuluk enternasyonalizmle asla çelişmez ..... Tersine bu ikisi iç içeydi ve birbirini tamamlamaktaydı. Büyük Fransız sosyalisti Jean Jaures bu iç içeliği veciz bir şekilde ifade etmişti. Vatanseverliğin azı seni enternasyonalizmden uzaklaştırır, çoğu yakınlaştırır, öte yandan, Enternasyonalizmin azı seni vatanseverlikten uzaklaştırır, çoğu yakınlaştırır. ”¹⁰⁴

Bu alıntılardan Mihri Belli'nin demokrasi, ulusçuluk ve sosyalizmi birbiriyle bağdaştırır bir tarzda işlemeye çalıştığını görebiliyoruz. Bunu önce Demokrasi ve ulusçuluk ile, aralarındaki bağıın doğallığına vurgu yaparak gerçekleştirir. Nitekim, aktardığımız gibi, politik eylemin amacı bir kez halkın refahı olarak benimsendiğinde yurtseverlik olarak tanımlanan bu görev ulusçulukla özdeşleştirilmiş oluyordu. Sosyalizm ise anti-kapitalist ve anti-emperyalist mahiyetiyle ulusçuluğu içine

---

¹⁰⁰ Viroli, Maurizio; a.g.e.s.157

¹⁰¹ Davis , Horace B.; Sosyalizm... S.46

¹⁰² Mihri Belli ile yapılmış 03.05. 2003 tarihli görüşmenin bant kaydı.

¹⁰³ Belli,Mihri; **İnsanlar Tanıdım Mihri Belli'nin Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2000 s. 184

¹⁰⁴ Belli, Mihri; İnsanlar Tanıdım.... S.533

almaktaydı. Ve de aslında içinde bulunduğumuz çağda bunları birbirlerinden ayrı düşünmek imkansızdı.

“Millet Gerçeği” başlıklı makalesi bu doğrultudaki fikirlerini izleyebileceğimiz en önemli metinlerden biridir. Bu makalede Belli’yi, çağın en büyük gerçeğinin millet gerçeği olduğu fikri etrafında düşüncelerini örgülerken bulabiliyoruz. Şöyle demektedir. “Millet gerçeği, çağımızın en büyük gerçeğidir. İçinde yaşadığımız tarihi dönem, halkların uluslaşma sürecinin dünya ölçüsünde yer aldığı dönemdir.[...] Uluslaşmak, özgür vatandaşlar topluluğu olarak, ulus olma yolunda baş engel olan emperyalizmin boyunduruğunu kırmak; feodal parçalanmaya son vermek; toplumdaki bireyleri özgür vatandaşlar payesine yükseltecek olan demokratik dönüşümleri gerçekleştirmek; ulusal kültüre tam bir açılıp gelişme ortamı sağlamak; kısacası, kelimenin en derin anlamıyla ulus olmak. İşte içinde bulunduğumuz aşamada dünya halklarının, özellikle ezilen halkların birinci davası budur .”¹⁰⁵

Mihri Belli buradan hareketle, daha önce aktardığımız Leninist devrim anlayışını hatırlatır biçimde, Türkiye’deki devrimin karakteri üzerinde vardığı yargıyı belirtir.” “Dünya halkları biliyorlar ki, ancak yabancı boyunduruğunu atarak ve feodal bölünmeye son vererek tam anlamıyla uluslaştıkları taktirde mutlu bir geleceğe yönelmiş olacaklardır. Uluslaşmak, insanın insan tarafından sömürülemeyeceği sosyalist toplum yolunda atılan ileri bir adımdır. Çünkü uluslaşmadan, demokratik devrimin bu sonucuna varmadan sosyalizme gidilemez. Kestirme yol yoktur.”¹⁰⁶ “okyanusun kıyılarına henüz varmadığımızı göre , içinde yaşadığımız çağın en büyük gerçeği millet gerçeği olduğuna göre, bu çağın devrimci görevi, Türkiye toplumunun tam uluslaşmasını, bütün engelleri yıkarak gerçekleştirmektir¹⁰⁷ ”. Belliye göre ulus kavramı enternasyonalizmle çelişmemektedir. Tam tersine enternasyonalizm millet gerçeğine dayanan bir kavramdır. “uluslararasılık diye çevirebileceğimiz enternasyonalizmin ilkel maddesi, ulustur. Ulus gerçeğine dayanmayan bir

---

¹⁰⁵ Belli, Mihri; “Millet Gerçeği” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

¹⁰⁶ Belli, Mihri ; “Millet Gerçeği” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

¹⁰⁷ Belli, Mihri ; “Millet Gerçeği” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

enternasyonalizm havada kalır. [...] Sosyalizmin bilimi, meseleyi, bambaşka şekilde koyuyor. Bu bilimi sindirmiş ve enderin anlamıyla devrimci enternasyonalizmi benimsemiş olan devrimcinin vatani, kendi memleketidir. Ve milleti de kendi milletidir.”¹⁰⁸

Mihri Belli ulus kavramının etnik-kültürel biricikliği temelinde tanımlanmasına oldukça tepkilidir. Ona göre ulus ne bir ırk topluluğudur ne de bir klanın genişlemesiyle teşekkül etmiş, tek bir kökenden gelen bir topluluktur. Şöyle demektedir: “Örneğin bugün Fransız ulusu, Galliler, Romalılar, Bretonlar, vb.gibi ayrı ayrı ırkların birleşmesiyle meydana gelmiştir. [...] Uluslaşmış öteki halklar için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Tarih boyunca birçok uygarlıkların beşiği,çeşitli kavimlerin yurdu olmuş Anadolu’da yaşayan Türk Ulusu da bu bakımdan bir istisna değildir .”¹⁰⁹

Ulusçu süreçleri tamamlamış bir anavatanda diğer etnik toplulukların durumunun ne olacağı konusunda Belli’nin düşünceleri gayet açıktır. O asimilasyona ve temel haklarının sınırlandırılmasına karşı oldukça öfkelidir. Bu fikirlerini en açık bir şekilde Türkiye’deki Kürt sorunu ile ilgili sözlerinden takip edebiliyoruz. Buna göre Belli, etnik topluluklar için – özellikle Kürtler için- anadil ve kültür eğitiminin, merkezi, laik, devrimci bir cumhuriyet eğitimi yönetiminde olmasını gerekli görür.¹¹⁰ Bunun Tarihi köklere dayanan, Türklerle Kürtler arasındaki kardeşliğin güçlenmesinin, ulusal birliğin ve toprak bütünlüğünün sağlanmasının temeli olarak görür. Öte yandan asimilasyon (Türkleştirmeyi kastederek) politikasının demokrasiyi zayıflatacağı, dolayısıyla anti-feodal mücadeleyi gölgeleyeceğini savunur. O halde Kürt sorunun çözümü “asimilasyon politikası(nın) bırakılma(lı)sı, Sivas Kongresindeki ve Lozan’daki durum benimsenme(melidir)sidir. Türkiye’deki ulusal birliğin, Türkiye’nin toprak bütünlüğünün ,hangi biçimde olursa olsun baltalanması, hem Türklerin, hem Kürtlerin gerçek çıkarlarına aykırı sonuçlara varır, emperyalizmin işine yarar. Doğu meselesi,ancak, Kürtlere kendi ana dillerini kullanma hakkının, merkezi, layik

¹⁰⁸ Belli, Mihri; “Millet Gerçeği” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

¹⁰⁹ Belli, Mihri; “Millet Gerçeği” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

¹¹⁰ Belli, Mihri; “Millet Gerçeği” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

cumhuriyet mairifi denetiminde tanımaklave aynı zamanda milli demokratik devrimin hem Doğu'da, hem bütün Türkiye sathında bütün derinliğiyle gerçekleştirilmesiyle çözüme bağlanabilir. ”¹¹¹

Gerekli devrimci adımlar atıldığında tam bir ulusal gelişme olanaklarına kavuştuğunda ulusal toplulukların durumu ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı çerçevesinde çözülecektir. “Bizim bu konuda görüşümüz, sosyalist teorinin ulusların kendi haklarını tayin etme ilkesiyle bağdaşan bir görüştür. ”¹¹² Bundan kastettiği ulusal toplulukların gönüllü bir şekilde gerçekleştirecekleri birliktir. ”¹¹³

Böyle olmakla birlikte Belli, Lenin gibi bu hakkı oldukça temkinli ifadelerle işlemektedir. “ulusların kendi haklarını tayin etme ilkesi, mutlak bir şey değildir ve şartlar ne olursa olsun her ulusun mutlaka ayrılarak ulusal devlet kurması gerektiği anlamını taşımaz. Yüzyılın başlarında ulusların kendi kaderlerini tayin etme ilkesinin, Rus Sosyal-Demokrat Partisinin programından Çıkarılmasını savunan Polonyalı Marksistleri en sert biçimde eleştiren ve bu ilkeyi savunan Lenin, örneğin Polonya'nın Çarlık Rusya'sından ayrılarak bağımsız devlet kurmasına kesin olarak karşıydı. Ulusların ayrılıp devlet kurmasına kesinlikle karşıydı. Ulusların ayrılıp devlet kurma hakkı, boşanma hakkına benzetilir. Vatandaşın boşanma hakkı Medeni Kanunda yazılı bir haktır ve boşanmak için kesin sebepler olduğunda, vatandaş bu hakkımı kullanabilmelidir. Ama bu boşanma hakkından yana olan bir kimsenin, boşanmadan yana olduğu, herkesin bekar yaşamasından yana olduğu anlamına gelmez. ”¹¹⁴

Görülebildiği gibi buraya kadar yapmaya çalıştığımız, Marksist bir entelijansiya olarak Mihri Belli'nin Marksizm- Leninizm'le buluştuğu noktaları belli etmekte. Belli'nin Milli Demokratik Devrim düşüncesi içerisinde belli bir problematik etrafında organize etmeye çalıştığı bilimsel sosyalizm, devrim, hegemonya, bilinç, etnisite vb.

---

¹¹¹ Belli, Mihri; “*Millet Gerçeği*” *Aydınlık*, sayı: 7 Mayıs 1969

¹¹² Belli, Mihri; “*Millet Gerçeği*” *Aydınlık*, sayı: 7 Mayıs 1969

¹¹³ Mihri Belli ile yapılmış 03.05. 2003 tarihli görüşmenin bant kaydı.

¹¹⁴ Belli, Mihri; “*Millet Gerçeği*” *Aydınlık*, sayı: 7 Mayıs 1969

kavramları, onun tayin ettiği yeri gözardı etmeden Marksist – Leninist kökenlerine değinerek bir analiz konusu yapmak, diğer bölümün ana çerçevesini oluşturmaktadır.

3.2. MİHRİ BELLİ' NİN DÜŞÜNCELERİ AÇISINDAN MİLLİ DEMOKRATİK DEVRİM TEZİ

Mihri Belli'nin düşünceleriyle, yerelliğe atıfla bir tanımlama bulduğu haliyle Milli Demokratik Devrim tezi kendi içinde, birbirlerinden aslında çok farklı - zaman zaman birer çelişki halini alan - iki eğilimi barındırmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin özelliklerini, kültürünü, tarih ve toplumsal yapısını evrensel olarak mutlaklaştırma eğilimidir. Bunu aşağıdaki alıntıdan izlemek mümkündür. "Türkiye toplumunun hangi gelişme aşamasında bulunduğunu ve bu toplumun önündeki devrimci adımın hangisi olduğunu bilmek için, birbirine bağlı olan şu iki soruyu cevaplandırmanın yeter: 1) Türkiye halkı kendi ulusal kaderini tayinde tam olarak özgür müdür? Yani tam anlamıyla bağımsız bir ülke midir? 2) Türkiye halkının birlik içinde bir tüm olarak açılıp gelişmesini engelleyen feodal kalıntılar tam olarak temizlenmiş, etkisiz hale getirilmiş midir? Her iki sorunun da karşılığı olumsuzdur. Türkiye bugün emperyalist sistem içindedir ve bu sistem yer altı kaynaklarından dış ticaretine, politikasından kültürüne kadar Türkiye toplumunu baskı altında tutmaktadır. Türkiye'de feodal güçler ülkenin bir çok bölgelerinde ekonomiye hükmetmekle kalmamakta, ideolojisi ile feodalizm, toplumsal hayatımızı her yönden etkileyebilmekte, gerçek ulusal birliği engellemektedir ."¹¹⁵

Yukarıdaki alıntıda açık bir şekilde fark edilen bu eğilim mantıksal sonuçlarına, Türkiye'nin tarihsel zaman mekanının kendine özgü yasalarının olduğu ve Marksizmin ülke gerçekliğine yaratıcı bir şekilde uyarlanması gerektiği şeklinde vardırıılır. "[...], tarih boyunca, insan toplumları ileriye doğru akışında, değişik üretim tarzlarından geçti.

¹¹⁵ E. Tüfekçi (Mihri Belli), "Demokratik Devrim: Kimle beraber, Kime Karşı?", *Yön*, Sayı:175, 5 Ağustos 1966.

İnsanoğlu varlığının sosyal üretiminde, yaşıntısını sürdürmek için gerekli ihtiyaçları doğadan elde ederken değişik araçlara başvurdu; değişik ilişkiler kurdu: üretim ilişkileri, sosyal ilişkiler. Değişik toplum biçimlerinden geçmiştir insanlık. Bu üretim tarzlarının belli başlıları bildiğiniz gibi beştir. Bunlar, ilkel komünal toplum, kölelik düzeni, feodalite, kapitalizm ve sosyalizm. [...] Ama merdivenler illaki teker teker aşılmıyor. Bir toplum düzerinden bir sonrakine geçildiği gibi, daha sonrakine de geçildiği görülür... Devrimi, bir geriki üretim tarzından bir sonrakine değil, bir üretim tarzından daha sonraki üretim tarzlarından birine geçiş diye tanımlayabiliriz. Ve bu geçiş doğrultusunda ileriye doğru bir adım, devrimci bir adımdır. [...] Amacımız Türkiye toplumunu halkın yararına değiştirmek, (bu toplumun içindeyiz ve bu toplumdan sorumluyuz hepimiz) amacımız bu. Teorinin amacı bu. Soyut, havada teori, devrimci teori değildir. Devrimci teori, uygulanacak olan, eyleme geçecek olan teoridir.”¹¹⁶

Alıntılar yardımıyla genel hatlarını vermeye çalıştığımız bu eğilim açısından en dikkati çeken şeyin; Milli kültürün baskılandığı ve emperyalist boyunduruk karşısında ulusal kurtuluşun gerçekleştirilmesinin bir veri olarak kabul gördüğüdür. Bu kurtuluş muhtemelen bir toplumsal devrimi de beraberinde getirecektir. Söz konusu devrim, devrimci bir ruha sahip proleterya tarafından ve onun öncülüğünde gerçekleştirilecektir. Bunu şu iki alıntı yardımıyla izlemek mümkündür.

“Batı denen şey, burjuva demokratik devrimini XVIII. ya da XIX. yüzyılda yani burjuva demokratik devrimler çağında yapmış olan ortak ekonomik ve sosyal yapıları bulunan ve gelişerek bugünkü kimliklerine yani emperyalist kimliğe ulaşan dünyanın geri kalanını sömürerek yoksulluk denizinde refah adaları kurabilen... uluslar topluluğu değil midir? [...] Doğu denen şey, burjuva demokratik devrimini bu devrimler çağında yapamamış ve bu yüzden de kapitalist Batı tarafından doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak sömürülen ve halen milli kurtuluş savaşımı göreviyle yükümlü bulunan,

---

¹¹⁶ Belli, Mihri ; “Bugünün Türkiyeğinde Devrimci Eylem Nedir?”, Türk Solu, sayı :103, 4 Kasım 1969

aralarında ekonomik ve sosyal yapıca bir çok ortak yan olan Doğunun ve Güneyin ulusları değil midir? ”¹¹⁷

“Türkiye proleteryası ekonomideki durumu gereği en ileri toplum biçimine, sosyalizme bağlıdır. Bu sınıf örgütlenme ve disiplin ruhunu öteki sınıflardan daha kolay benimseyebilir. Sosyalizm herkesten önce onu öz toplumsal düzenidir. Bu bakımdan gerek demokratik devrim aşamasında, gerekse onu izleyecek olan sosyalist devrimde proleteryanın en devrimci sınıf olarak devrimci çizginin sonuna kadar izlenmesi ve tarihsel gelişmeye damgasını vurması mukadderdir . ”¹¹⁸

İlkini dışarıda bırakan diğer eğilim ise Marx ve Engels tarafından ileri sürülen, Avrupa'nın 19. yy.'la kadarki tarihi içerisinde meydana getirmiş olduğu ekonomik ve toplumsal gelişme modelini tıpkı Lenin'in Rusya için yaptığı gibi Türkiye'ye aktarmakla sınırlı görüştür. Buna göre Marks ve Engels tarafından incelenen, kapitalist üretici güçlerle feodal üretim ilişkileri arasındaki çelişki, burjuvazinin ve mutlak feodal devletlere karşı burjuva demokratik devrimlerin tarihsel olarak ilerici rolü gibi Avrupa bağlamına ait unsurların her birinin Türkiye'deki karşılığı büyük bir gayretkeşlik içerisinde bulunmaya çalışılır.

Buna göre Mihri Belli 60'lı yılların Türkiye'sini “Türkiye'de Karşı Devrim” başlıklı yazısında şöyle tarif ediyordu:

“Türkiye'de bugünkü düzen asker-sivil aydın zümreden küçük burjuva bürokratlarından iktidarı ele geçirmiş olan işbirlikçi sermaye ve büyük toprak sahipleri, feodal ağalar, mütegalibe takımının ortaklığının hegemonyası altında, Türkiye'yi emperyalist sistem içinde sömürülen bağımlı bir ülke durumunda tutmayı amaç edinen bir sömürü düzenidir . ”¹¹⁹

¹¹⁷ E. Tüfekçi (Mihri Belli), “Açık ve Sağlam Bir Tutum” Yön, sayı:143, 24 Aralık 1965

¹¹⁸ E. Tüfekçi (Mihri Belli), “Demokratik Devrim: Kimle beraber, Kime Karşı?”, Yön, Sayı:175, 5 Ağustos 1966

¹¹⁹ Belli, Mihri; “Türkiye'de Karşı Devrim” , Türk Solu, sayı : 64, 4 Şubat 1969

Ona göre bu koşullar, Türkiye’de demokratik devrimin gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktaydı. Zira “demokratik devrimin yerine getirdiği görevler, ulusal bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve bu amaçla emperyalizm işbirlikçisi sermaye çevrelerinin ekonomi ve siyaset alanındaki etkilerinin önlenmesidir. Feodal ilişkilerin ortadan kaldırılması, feodal sömürüye, bize feodal düzenden miras kalan her çeşit kapitalizm-öncesi sömürüye son verilmesi, bütün Türkiyelilerin, vatandaşlık hak ve özgürlüklerinden yararlanması, siyasi bakımdan eşit yurttaşlar payesine yükseltilmesidir .”¹²⁰

Demokratik Devrim batıdaki gibi burjuvazinin önderliğinde değil de, “asker-sivil aydın zümre önderliğinde işçi, köylü ve ulus adına layık bütün memleket halkının bir avuç işbirlikçi kompradorla, işbirlikçi feodal mütegalibeye karşı ve bunların arkasında duran emperyalizme karşı verilmiş bir savaş ”¹²¹ olacaktır.

Mihri Belli’nin tanımlamaları içerisinde burjuvazinin rolü de dışarıda bırakılmamaktadır. Belli’ye göre burjuvazi milli olmak koşuluyla devrimde kendi yerini alacaktır.

Genel olarak açıklamaya çalıştığımız bu iki eğilim, görülebileceği gibi, birbirlerine karşıt noktalar üzerinde temellenmektedir. Bu noktadan hareketle Mihri Belli’nin kazandırdığı içerikle Milli Demokratik Devrim tezi, bu iki eğilimi bir problematik etrafında işlemeye çalışan bir düşünce olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Milli Demokratik Devrim Tezi söz konusu iki farklı eğilimi çok ilginç bir tarzda, Marksizm Türkiye gerçekliğine nasıl uyarlanabileceği sorunsalı etrafında bir araya getiren bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu problematik belli bir tür tarih ve toplum algılayışından dayanak almakta, teorik kökenlerini ancak Lenin’de bulabildiğimiz bir devrim düşüncesi etrafında örgülenmektedir.

---

¹²⁰ Belli, Mihri ; “*Mili Demokratik Devrim*” , *Yazılar 1965-1970*, Sol yay.1970, s.200

¹²¹ Belli , Mihri ; “*Türkiye’de Karşı Devrim*” , *Türk Solu*, Sayı :64, 4 Şubat 1969

Söz konusu tarih algılayışı, tarihe içkin bir aklı varsayan lineer bir tarih görüşünden beslenmektedir. Buna göre tarih; belli uğraklardan hareketle sürekli ilerlemektedir. Devrimler yoluyla gerçekleşen bu ilerleme toplumları bir uğraktan diğerine taşımaktadır.

Türkiye bu konumlanışta hala feodaliteye ait izlerden kurtulamamış, dolayısıyla kapitalist uğrağa henüz ulaşamamış bir ülkedir. Üstelik “can çekişen kapitalizm” i temsil eden emperyalist bir baskıya maruzdur. Bu bağımlılıktan ve sömürden kaynaklanan baskı, Türkiye’deki devrimin karakterinin anti emperyalist ve anti feodal olmasını gerektirmektedir:

“Yurdumuz Türkiye, emperyalist dünya sistemi içinde, sömürülen ülkeler safında geri bir tarım ülkesidir.” [...] Emperyalizm, sömürü alanı olan ülkelere, bu ülkelerin gerçek çıkarlarına aykırı olan ve tekelci kapitalizmin çıkarları ile bağdaşan bir işbölümünü kabul ettirir. [...] Yurdumuz Türkiye, bütün bu bakımlardan, emperyalist dünya sistemi içinde sömürülen tipik geri bırakılmış ülkelere pek farklı değildir. Başta Amerika olmak üzere, emperyalist blokun Türkiye’ye kabul ettirdiği iktisadi politika, ülkemizin bağımlı tarım ülkesi durumunu perçinleyen bir politikadır .”¹²²

Mihri Belli’ye göre emperyalist baskının Türkiye’ye biçtiği rolün ekonomik alt yapıda bulunduğu biçim tabiatıyla, (politik ve kültürel) üst yapıda, milli politika eksikliğiyle malül bir demokrasiciliği ve baskı altına alınmış ve gerici bir niteliğe sahip bir kültürü yaratacaktır.

Belli’ye göre, bu şekilde ekonomisi, siyaseti, kültürü bakımından “emperyalist dünya sistemi” içinde “sömürülen bağımlı bir ülkenin” bütün özelliklerini taşıyan Türkiye’de devrimin karakteri emperyalist ve anti feodal niteliklere haiz Milli Demokratik Devrim olacaktır. Anti feodal ve anti emperyalist nitelikleri üzerine yaptığı hakim bir vurgu etrafında işlenmeye ve böylelikle bir iç tutarlılık sağlanmaya çalışılan Milli Demokratik Devrim tezinin kendi iç mantığında taşıdığı iki farklı eğilim kendisini,

---

¹²² Belli, Mihri ; “*Milli Demokratik Devrim*” , Yazılar 1965-1970, Sol yay.1970, s.200-203

devrimi gerçekleştirecek kolektif öznenin tanımında daha da açık bir şekilde ortaya koyar. Zira, Mihri Belli'nin savunduğu Milli Demokratik Devrim tezi içerisinde özne sorunu belki de en muğlak bırakılan alanlardan birini oluşturmaktadır.

Bunu Mihri Belli'nin düşünce gelişimi içerisinde üç önemli döneme tekabül eden yazılarından izleyebiliriz. Belli'nin Yön-Devrim grubu ile yakın ilişki içerisinde olduğu döneme denk düşen ve Milli Demokratik Devrim Tezinin erken dönem formülasyonlarının yapıldığı 1966 tarihli "Demokratik Devrim: Kime Karşı, Kimle Birlikte?" başlıklı yazıda Belli, işçi ve küçük köylülükten müteşekkil proleterya sınıfına bir yandan öncü rol vermekte iken, diğer yandan öncü olarak, milli burjuvaziden ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylediği sivil-asker aydın zümreden oluşan küçük burjuvazinin önemini vurgulamaktadır.

"Türkiye toplumunda pek önemli bir yeri olan, çoğunluğu küçük burjuva kökten gelme asker-sivil aydın zümre(nin) [...] durumu özel olarak ele alınmalıdır ve bunun sosyalist teoriye aykırı bir yanı yoktur. Marx, "Louis Bonaparte 'ın XVIII. Brümeri" adlı eserinde, 19. yüzyıl ortaları Fransa'sında devlet memuru zümresinin beşyüzbin kişilik kocaman bir kitle teşkil ettiğine ve bu zümrenin üzerinde önemle ve özellikle durulması gerektiğine işaret eder. Bugün Türkiye'de asker-sivil memurlar, Marx'ın önemle üzerinde durduğu sayıyı çok aşar. Asker-sivil aydın zümre Türkiye'de, orduda olsun, devlet mekanizmasında olsun, kilit noktaları elinde tutmaktadır. Bu zümre, Tanzimat'tan bu yana, Türkiye'nin yönetimi çok kez tekelinde tutmuş, hiç değilse bu yönetimde önemli rol oynamıştır. [...] Pek yakın bir geçmişe kadar toplumumuzda son söz zümrenindi. [...] Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan beri bu güçler dengesi bozulmuştur. [...] Gerçek şudur ki: emperyalist sistem içinde kalan ve gerekli köklü demokratik reformları gerçekleştirmemekte direnen Türkiye gibi bir ülkede uygulanan burjuva parlamentarizm, işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe ittifakının gücünü arttırmaktan öte bir sonuç vermemiştir. Ve alt yapıyı değiştirecek nitelikte değişiklikler olmadıkça bu böyle sürüp gideceğe benzemektedir ."¹²³

---

¹²³ E. Tüfekçi (Mihri Belli), "Demokratik Devrim: Kimle beraber, Kime Karşı?", Yön, Sayı:175, 5 Ağustos 1966.

Belli'ye göre, önemi bu şekilde belirtilen asker-sivil aydın zümrenin hem devralınan politik geleneğin temsilcisi hem de özünde milliyetçi, anti emperyalist bir ideolojinin -Kemalizm- en bilinçli savunucuları olmak bakımından, oluşturulacak "devrimci güçbirliğinin" en önemli öznelerinden biri olacaktır.¹²⁴

1968 yılında Türk Solu dergisinde 53. sayısının ilavesi olarak bir broşür halinde yayımlanan Milli Demokratik Devrim başlıklı yazıda benzer biçimde gerek demokratik devrim aşamasında, gerek onu izleyerek sosyalist devrimde, "proleteryanın, en devrimci sınıf olarak devrimci çizgiyi sonuna kadar izlemesinin ve tarihi gelişmeye kendi damgasını vurmasının" ¹²⁵ kaçınılmaz olduğuna işaret edilmekle yetinildiğini görmekteyiz.

Oysa ki, aynı başlıkla 1970'lerde yayımlanan ilkinin geliştirilmiş yeni bir baskısı niteliğindeki yazıda ise, sözü edilen iki yazıdan farklı olarak proleter sınıfı üzerine hakim bir vurgunun yapıldığını görmekteyiz.

"Hegemonyanın, küçük burjuvazinin milli demokratik devriminin sonuna kadar vardırılması konusunda duraksamalı hareket etmesi kaçınılmaz olan katlarında, orta köylüde ve şehir küçük burjuvazisinde devrimin tam olarak gerçekleştirilerek toplumun sosyalist devriminin eşiğine vardırılmasını tehlikeye düşürür. Milli demokratik devrimin zikzaklara sapmadan, duraksamadan sonuna kadar vardırılabilmesi için hegemonyanın Türkiye toplumunun en devrimci güçlerinde olması şarttır. Proleter-yoksul köylü hegemonyası, yani bu en devrimci güçlerin devrimde önderliklerini öteki devrimci sınıf ve zümrelere kabul ettirmesi ve onların gönüllü desteğini ve ittifakını sağlaması, devrim yolunda kesintisiz ilerlemenin teminatıdır. Bu olmadığı takdirde ve devrim, zikzakların, duraksamaların, hatta geriye dönüşlerin kaçınılmaz olacağı şartlar içinde geliştiği takdirde milli demokratik devrimin kendisi tehlikeye düşer." ¹²⁶

---

¹²⁴ E. Tüfekçi (Mihri Belli), "Demokratik Devrim: Kimle beraber, Kime Karşı?", Yön, Sayı:175, 5 Ağustos 1966.

¹²⁵ İmzasız (Mihri Belli), **Milli Demokratik Devrim** (Dergiye ait broşür olarak yayımlandı), Türk Solu, Sayı :53, 19 Kasım 1968 s.17

¹²⁶ Belli,Mihri; "Mili Demokratik Devrim" , Yazılar 1965-1970, Sol yay.1970, s.200,

Bu nokta ile bağlantılı olarak bir başka muğlak bırakılan alanın; hegemonyanın ister proleterya da isterse asker-sivil aydın zümreyi içine alan küçük-burjuvazinin elinde olacağı “milli cephe”nin, Milli Demokratik Devrimi nasıl gerçekleştirileceği sorunu olduğu fark edilecektir. Bu noktada Mihri Belli'nin düşüncelerinde birbirinden çok farklı iki tutum ayırılabilir.

Bunlardan ilki, şiarı “tam bağımsızlık ve gerçekten demokrasi” olan Milli Demokratik Devrimin, asker-sivil aydın zümre tarafından yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirileceği yönündeki beklentidir. Bu noktada, Kemalizm (milli kurtuluşçu, milli bağımsızlıkçı tarafı ön plana çıkarılarak) bu beklentinin dayandırıldığı bir meşruiyet zemini olarak işlenir, böylelikle de üzerine, zihinlerde oluşabilecek teorik boşluk noktalarını kaplayacak bir dolgu malzemesi olarak önemli bir işlev yüklenmiş olur. Bu durum bizim için, Belli'nin sıklıkla “Kemalizm ile Marksizm arasında aşılmaz duvarlar yoktur”¹²⁷ ifadelerinde dile gelen vurgulamalarını da daha anlaşılır bir hale getirir. “Üretim tarzı kemalist Türkiye’de kapitalizm idi, bu gün de kapitalizmdir. Yalnız bir nitelik farkı vardır. Komprador teşvik görmüyordu kemalist Türkiye’de. Yabancıların mülkiyeti olan müesseseler, demiryolları, madenler vb. devletleştiriliyordu. Bir milli burjuvazi yaratma çabasında idiler. Bu çaba pek başarılı olmadı. Devrimi yöneten aydın zümre bunu görecekte durumda değildi. Niyeti hiç şüphesiz ki, iyi idi.”¹²⁸

Buradan hareketle Mihri Belli, Milli kurtuluşçu ve bağımsızlıkçı tarafları ağır basan “Kemalist ideoloji” ve “onun en bilinçli tabakasını oluşturan asker-sivil aydın zümre”nin - her ne kadar zaman zaman tutarsız davranabildiği durumlar vaki olsa da - daima anti-emperyalist bir tutum benimsediğini düşünür. Bu iki alıntı yardımıyla daha açık hale getirilebilir :

“Bu küçük-burjuvazinin özellikleri var. Küçük-burjuvazinin bir üretim araçları sahibi yanı vardır, bir de emekçi yanı vardır. Bu yüzden küçük-burjuvazinin kendine özgü tutarlı tek bir ideolojisi olmamıştır. Bazen sola, bazen sağa kayar bu sınıf. Küçük-

¹²⁷ Mihri Belli, İnsanlar Tanıdım..., s. 26

¹²⁸ Mihri Belli, “Türkiye’de Karşı Devrim”, Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

burjuva sosyalizmi diye bir şey vardır; öte yandan en gerici fikirler de barınır küçük-burjuvazi saflarında [...] Küçük-burjuvazi, emperyalizmin sömürdüğü Doğu'nun ve Güney'in ezilen ülkelerinde çağımızda da devrimci niteliğini sürdürmektedir. Biz, Mustafa Kemal hareketini, küçük-burjuvazinin devrimci potansiyelini hesaba katmadan açıklayamayız . ”¹²⁹

“Aydın zümre tutarsızdır, sallantılıdır ama emperyalizm çıplak yüzü ile karşımıza dikildiğinde her zaman anti-emperyalist tutumu benimsemiştir. Bu denenmiştir. Ve bu kadarı, bu aşamada çok önemli bir devrimci potansiyeli temsil eder. Bugünün sorusu “milli bağımsızlıktan yana mısın, tam bağımsız Türkiye’den yana mısın, değil misin? sorusudur . ”¹³⁰

Öyleyse, Mihri Belli'nin düşünceleri içerisinde, asker-sivil aydın zümre ile güçbirliği, gerçekleştirilmesi zaruri bir durum halini alacaktır. Böylesi bir durum karşısında ise öncülük tartışması yapmak anlamsızdır.

“Eylemde örnek olarak, yiğitlik, dürüstlük örneği olarak örnekler vererek, meseleyi bütün ayrıntılarıyla bilerek ve aşırılıklara gitmeyerek, sekreterliklere gitmeyerek... Güçbirliğinin şart olduğunu söyledik. Kemalist koldan gelen devrimcilerle sosyalist koldan gelen devrimciler arasında güçbirliği şarttır dedik. Ve bu güçbirliğinin gerçekleştiği an çok şey olacaktır Türkiye’de. Tabii, birey olarak Kemalist Mehmet’le Sosyalist Ahmet’in birleşmesini kastetmiyorum ben. İşçi sınıfının, şehir ve köy proleteryasının geniş çevrelerini temsil eden sosyalistlerle küçük-burjuvazinin geniş çevrelerini temsil eden Kemalistler birleştiği gün bu mesel hallolur . ”¹³¹

“1930’larda Türkiye, sosyalizme bugünden daha yakındı dedik. O dağa tırmanıyorduk. Yarı yolda ayağımız kaydı, 1919’da bulunduğumuz yere düştük dedik. Tırmanıp kaybettiğimizi yeniden kazanmamız gerek dedik. Karşı-devrim sürecini iyice

---

¹²⁹ Mihri Belli , “Türkiye’de Karşı Devrim” , Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

¹³⁰ Mihri Belli , “Türkiye’de Karşı Devrim” , Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

¹³¹ Mihri Belli , “Türkiye’de Karşı Devrim” , Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

anlarsak ve milli demokratik devrimi tek başımıza gerçekleştiremeyeceğimizi de bilirsek ve devrimde hegemonyanın güçler dengesinin meydana çıkardığı bir sonuç olduğunu da iyice kavırsak, ‘Ben öncüyüm, sen öncüsün’ diye boş tartışmalarla vakit kaybetmeyiz. ”¹³²

Devrimin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin gösterilen diğer tutum, özü itibariyle, “proleterya” ile “yoksul köylülük” marifeti ile aşağıdan yukarıya doğru bir hareketlenme sonucu gerçekleşecek bir devrim taktiğini ortaya koyar. “Kim, hangi güçler Türkiye toplumunda gerçek demokrasiyi gerçekleştirebilir? Milli Demokratik Devrimi başararak tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye’yi bir gerçek yapabilir? Besbelli ki, bunu ancak işçisiyle, köylüsüyle emekçi sınıflar yapabilir. Nasıl? Bilinçli yığınlar halinde, kendi öz siyasi örgütlerinin öncülüğünde politikaya girerek, ülkenin tarihi gelişmesini etkileyerek. ”¹³³

Alıntıdaki şekliyle hüviyeti ortaya konulan “proleter devrimci mücadele”nin izleğini, belirgin hatlarla sınırları çizilen ve diğerlerinden farklı olan mahiyeti özellikle belli edilen demokratik bir mücadele, Belli’nin deyişiyle, demokrasi uğruna mücadele” teşkil etmektedir. İçinde taşıdığı iki anlamıyla birden kullanıldığı haliyle demokrasi uğruna mücadele deyişi özünde, “gerçek bir demokrasi” amacı güden mücadelenin meşru temellerini sağla(mlaştı)rmaya dönük bir vurgu taşır. Diğer bir deyişle, bu vurgu aslında, örgütlenme problemlerin ihtiyaç meydana getirdiği, meşru bir zemin eksikliğini ikame etme yönündeki bir kaygıyı taşımaktadır. “Milli demokratik Devrimin [...] başlıca görevlerinin yerine getirilebilmesi için gerekli demokratik ortamın yaratılmasında ilk iş olarak: Faşist terörün aracı olan sıkıyönetimin kaldırılmasıdır. [...] Basın TRT ve bütün kültür alanlarında faşist zihniyetle uygulanan fiili sansüre son verilmelidir. [...] sıkıyönetime dayanan fabrika patronlarının işçi haklarını çiğnemeleri kesin olarak durdurulmalıdır. [...] Öğrenci gençlik üzerindeki, bütün kademelerde öğretim üyeleri üzerindeki faşist baskılar kaldırılmalıdır. [...] Bunlar ancak Türkiye’nin tüm ulusal güçlerinin gerçek temsilcisi milli ve demokratik halk iktidarı

---

¹³² Mihri Belli, “Türkiye’de Karşı Devrim” , Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

¹³³ Aydınlık, (Mihri Belli), Örgüt ve Devrimde Hegemonya Üzerine, Aydınlık, Sayı 16, Şubat 1970

gerçekleştirebilir . ”¹³⁴

Yukarıdaki alıntı bize Mihri belli'nin, “demokrasi uğruna mücadele” den tam olarak neyi kastettiğini daha açık bir şekilde anlatmaktadır. Bu anlaşılabilirliği gibi “gerçek sosyalist örgütün kurulması olanaklarını yaratılması uğruna mücadeledir” Zira, “o örgüt kurulmadan, ve o örgüt paçaları sıvayıp Türkiye Proleteryanasına gitmeden ve onu bilinçlendirmeden, ve onun muazzam bilinçli bir örgüt olarak siyaset alanında ağırlığını koyması olanağını gerçekleştirmeden sosyalizm sosyalizm yapamayız. Sosyalizmi kim yapacak ? sosyalizmi üç beş aydın mı yapacağız ? Sosyalizmi proleterya yapacak. Oysa proleteryanın geniş çevreleri A.P.'ye oy veriyor bugün. Onları bilinçlendirmeden, onları örgütlendirmeden sosyalizm yapamazsınız ! onları örgütlendirmek için de, onlara ulaşabilmek gerek, demokrasi gerek. Sen demokrasi uğruna mücadeleyi yaparken, bir taraftan da sosyalizm uğruna mücadeleyi yapmaktasın. Bu anlamda yapmaktasın . ”¹³⁵

Mihri Belli dikkatle okunduğunda , amacı bu şekilde ortaya konan demokrasi uğruna mücadele deyişinin kendi içinde, iki sorun üzerinde ciddiyetle işlenen bir karşı duruşu ima ettiği görülecektir.

Bunlardan birincisi “demokratik ortamın” tesis edilmediği bir uğrakta, bunun dışında konulacak her amaç ve bu amaç doğrultusundaki her yola karşı duruştur. 1970'li yıllardan önce bu karşı duruşun yoğunlaştığı çevre Türkiye İşçi Partisi'dir. Bu açıdan T.İ.P., Mihri Belli tarafından “Filipin Tipi Demokrasi”nin işliyor olduğu bir ortamda “sol sektör” bir tutumla “demokrasıcilik “ yapmakla suçlanır. Eleştiri oklarının yönü 1970'lerden sonra, sayıları çok ciddi rakamlara ulaşan bir öğrenci kitlesini arkasına alan sosyalist devrimci militanizme çevrilir. Bu karşı duruşun arkaplanını, politik iktidarın ele geçirilmesine yönelik silahlı mücadelenin ancak, Milli demokratik Devrim aşamasının geçildiği ve sosyalist devrim gerçekleşmesi için şartların olgunlaşmaya

---

¹³⁴ Mihri Belli, Devrimci Hareketimizin Özeleştirisini, Rasih Nuri İleri, Mihri Belli Olayı C:III, içinde, Anadolu yay.İstanbul, 1976, s.1048-1050

¹³⁵ Mihri Belli , “Türkiye’de Karşı Devrim” , Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

başladığı bir ortamda yapılabileceğine dair görüş oluşturur.¹³⁶ Örgütlenmede Leninist parti modeli ve bunun içerisinde değerlendirilebilecek bilinç sorunu (işçilere bilincinin dışarıdan kazandırılması, örgüt içerisinde aydınının konumu vb.) gibi tartışma konuları ise bahsedilen bu görüşe göre şekillenmektedir.

Diğer önemli karşı duruş, Kemalist zihniyetin milliyetçi taraflarını etnik sorun odağında radikal bir tutumla uclarına vardırıran kemalist küçük-burjuva radikalizmine yöneliktir. Mihri Belli'ye göre bu türden bir radikalizmin “tam bağımsız ve gerçekten demokratik” olmayan, hala “yarı-feodal” ilişkilerin süregittiği bir toplumdaki sonuçları tabiatıyla, isyan ve bölünmedir ve de, “emperyalist tahakküme “ maruz ülkelerde bu türden sonuçların önüne ancak Milli Demokratik devrimi gerçekleştirmekle geçilebilir. Çünkü etnik sorun “ancak, bu bölgeden emperyalizmi elbirliğiyle kovmuş olan bağımsız ve demokratik ülke halklarının özgür iradeyle gerçekleştirecekleri birlik”¹³⁷ sağlanabilirse çözümlenebilir. Bu devrim gerçekleştirilemediği takdirde “milli güçlere dayanmayan, onları temsil etmeyen bir iktidar, böyle bir politikayı izleyeme(z)”yecektir.¹³⁸

---

¹³⁶ “[...] gerilla romantizmi başka tarihi şartlar içinde, bu şartların zorlamasıyla, devrimci mücadelenin şeklini uygulamış olan, uygulamakta olan devrimci hareketlerden alınan esinlerle, kendi toplumumuzun içinde yaşadığımız andaki somut gerçeklerini hesaba katmadan, tarihi şartlar elverişli olmasa da aynı mücadele biçimini savunan, ya da uygulamaya kalkan, ve bunu çok kez içinde bulunduğumuz tarihi anın emrettiği devrimci eylemi ihmal ederek yapan kimsenin tutumudur”. Belli, *Mihri Devrimci Hareketimizin Özeleştirisi*, İleri, Rasih Nuri; *Mihri Belli Olayı C:III*, içinde, Anadolu Yay. İstanbul, 1976, s.941

¹³⁷ Belli, Mihri ; *İnsanlar Tanıdım Mihri Belli'nin Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2000 s. 285

¹³⁸ Belli, Mihri; “*Millet Gerçeği*” *Aydınlık*, sayı: 7 Mayıs 1969

SONUÇ

1960'lı yıllarda Türk Marksist entelijansiyası arasında 'Ulusçuluk' sorunu ile başa çıkma çabalarının en dikkate değer örneklerinden biri olarak Mihri Belli'nin düşünce dünyasını analiz etmek, bu çalışmanın esas konusunu teşkil etmektedir.

Mihri Belli'nin yazılarında dikkat çekici bir şekilde, ulusçuluk ile Marksizmin birbirleriyle bağdaştırır bir tarzdaki kullanımını fark edebiliyoruz.

Bir diğer deyişle biz; Belli'nin, ulusçuluk ve marksizmi birbiriyle bağdaştırır bir tarzda işlemeye çalışan politik bir figür olduğunu düşünüyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunu, önce ulusçuluk ve demokrasi ile, aralarındaki bağın doğallığına vurgu yaparak gerçekleştirmektedir. Sosyalizm ise içinde taşıdığı anti-kapitalist ve anti-emperyalist özülle ulusçuluğu içine almaktadır.

O halde, Mihri Belli'nin yukarıda işlenmeye çalışılan düşüncelerinden onun, aralarında doğal bir ilişkinin var olduğunu düşündüğü ulusçuluk ve demokrasinin "olumlu yönlerini" sosyalizm içersin(d)e taşımaya /tanımlamaya çalışan bir figür olarak görülebileceğini düşünüyoruz. Bu çalışmamızın temel argümanını oluşturmaktadır.

Bu argüman etrafında yapılan okumalardan çıkan en önemli neticelerden biri Leninist devrim teorisinin Mihri Belli'nin marksizmi benimseyiş/içselleştiriş biçimine -bu noktada 'yurtseverlik' fikri önem kazanmaktadır- çok önemli etkisinin olduğudur. Lenin, marksizmi; kimlik, bağımsızlık, kalkınma gibi yerel talep ve ikilemlere karşılık veren veya en azından bunları mümkün kılan bir kapasitesini öne çıkardı. Bunun mantıksal sonuçları itibariyle ulaşacağı nokta tabiatıyla yerel şartların veya 'kendiyi özgü'lüklerin, sosyalizm mücadelesine, yine, kendine özgü, yeni bir renk katacağı fikridir.

Aslında buraya kadar sorun yok gibidir. Ama 'kendiye özgü' olanın bir başka kültüre karşı vurgulanması sözkonusu olduğunda durum paradoksal bir hal alır. Marksizm nihayetinde – en azından kullandığı kavramlar itibariyle- Batı coğrafyasının birkaç yüzyılda aldığı düşünsel miras sorun etmekte \ üzerinde temellenmektedir. Bu anlamıyla bir hayli batılı bir düşünce sistemidir. Bir kültürün ve ona ait motiflerin bir başka kültüre karşı ama karşı kültürün kavramlarını kullanarak yeni bir tanımlamaya konu olması bir paradoksu açığa çıkarmaktadır. Bu Arif Dirlik'in kavramlaştırması ile o kültürün kendi kendini oryantalize etmesidir.

Bu halde marksizmin evrenselci iddiaları silikleşir. Asıl çelişki proleter sınıf ile burjuvazi arasında değildir sanki; çelişki Doğu'nun temsil ettiği Proleter (ezilen) uluslar ile Emperyalist (ezen) uluslar arasındadır Bu düzen Proleterya enternasyonalizmi ile değil de ezilen ulusların bir araya gelerek oluşturacakları birlik sayesinde yıkılacaktır. İlk hedef sosyalizm olamaz; öncelikle burjuva demokratik devrim aşamasından geçilecektir. Bu devrimin adı burjuva demokratik devrimdir ama bu devrimi gerçekleştirecek olan özne bütün 'milli'sınıflardır. Bunlar işçi, küçük köylülük, küçük burjuvazi ve henüz milli niteliğini yitirmemiş burjuvaziden oluşmaktadır.

Bu tanımlamalar hayli kafa karıştırıcıdır. Ama daha özele inildiğinde anlaşılabilir bir hal alır. Bu noktada M. Belli odaklaştığımız isim olmaktadır. Politik sosyalleşmesinin üç evresini ayırt ettiğimiz Belli'nin, Türkiye Komünist Partisi geleneğinden ve Yön ve Devrim gurubu ile ilişkilerinden ayrı ayrı etkiler taşıyan fikirleri; bilinç, hegemonya, devrim, örgütlenme, Kürt sorunu gibi noktalarda – yukarıda belirttiğimiz gibi- bazen birbiriyle çelişir ifadeleri barındırmaktadır.

KAYNAKLAR

AKDERE, İlhan; KARADENİZ, Zeynep; **Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi I (1908-1925)**, Evrensel Basın Yayın, İstanbul 1994

AYBAR, Mehmet Ali; **Türkiye İşçi Partisi Tarihi, 1. cilt**, İstanbul 1988.

_____, **Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler** (Yay. Haz. Aylin Özman) İstanbul, 2002

_____, **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm** (Seçmeler: 1945-1967), Gerçek Yay, İstanbul, 1968

AYDIN, Suavi; *“Milli Demokratik Devrim”den “Ulusal Sol” a Türk Solunda Özgücü Eğilim*”, Toplum ve Bilim, Sayı 78, Güz 1998, 59-92

AVCIOĞLU, Doğan; *“Sosyalizm Anlayışımız”*, Yön, Sayı 36, 22 Ağustos 1962.

_____, *“Sosyalist Gerçekçilik”*, Yön, Sayı 39, 12 Eylül 1982

BELLİ, Mihri; **Savcı Konuştu Söz Sanığındır** , Başnur Mat., Ankara, 1967

BELLİ, Mihri ; **Yazılar 1965-1970**, Sol Yay.1970

BELLİ, Mihri ; İmzasız (Mihri Belli), *“Milli Demokratik Devrim”*, Türk Solu, sayı :53, 19 Kasım 1968 (BROŞÜR)

BELLİ, Mihri ; *“Devrimci Hareketimizin Özeleştirisi”*, Rasih Nuri İleri, **Mihri Belli Olayı (3 Cilt)**, içinde, Anadolu Yay.İstanbul, 1976

BELLİ, Mihri ; **Gurbetten Notlar Türkiye Solu, Yaratıcı Marksizm Kürtler ve Dünya Üstüne** , Belge Yay., İstanbul 1996

BELLİ, Mihri ; **Gerilla Anıları Yunan İç Savaşından** , Belge Yay. İstanbul, 1998

BELLİ, Mihri ; **İnsanlar Tanıdım Mihri Belli'nin Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2000

BELLİ, Mihri ; E. Tüfekçi (Mihri Belli), *“Açık ve Sağlam Bir Tutum” Yön*, sayı:143, 24 Aralık 1965

BELLİ, Mihri ; E. Tüfekçi (Mihri Belli), *“Demokratik Devrim: Kimle beraber, Kime Karşı?”*, Yön, Sayı:175, 5 Ağustos 1966.

BELLİ, Mihri ; *“Devrimci Şiar Meselesi”* , Türk Solu ,Sayı:5, 15 Aralık 1967

BELLİ, Mihri ; İmzasız (Mihri Belli) *“Çağımızda Her Devrim Milli Yol İzler”* Türk Solu , Sayı:15, 27 Şubat 1968

BELLİ, Mihri ; Mehmet M. Mimoğlu (Mihri Belli) *“Uyanık Olalım”* Türk Solu , Sayı:49, 22 Ekim 1968

BELLİ, Mihri ; *“Savunmam”* Aydınlık, Sayı: 9, Temmuz 1969

BELLİ, Mihri ; *“İlkelerde Birlik Şarttır”* Aydınlık, Sayı:15, Ocak1970

BELLİ, Mihri ; Aydınlık (Mihri Belli) *“Örgüt ve Devrimde Hegemonya Üzerine”* Aydınlık, Sayı !6, Şubat 1970,

BELLİ, Mihri ; “*Türkiye 'de Karşı Devrim*” , Türk Solu, sayı :64, 4 Şubat 1969

BELLİ, Mihri ; “*Millet Gerçeği*” Aydınlık, sayı: 7 Mayıs 1969

BELLİ, Mihri ; “*Bugünün “Türkiyesinde Devrimci Eylem Nedir?”*” , Türk Solu, Sayı: 103, 4 Kasım 1969

BELLİ, Mihri ; “*Mili Demokratik Devrim*” , **Yazılar 1965-1970**, Sol yay.1970,

BELLİ, Mihri ; E. Tüfekçi (Mihri Belli), “ ‘Batı’ Nedir Artık Bilmeliyiz” Yön, Sayı 126, 7 Ağustos 1965

BELLİ, Mihri ; “*Sosyalist Din Düşmanlığı Etmez*” Türk Solu, sayı :29, 4 Haziran 1968

BELLİ, Mihri ; “*Asya Üretim Tarzı Üzerine Birkaç Söz*” Aydınlık, sayı: 4 Şubat 1969

BELLİ, Mihri ; “*Ulusal Devrimci Kültür*”, Aydınlık, Sayı 17, Mart 1970

BELLİ, Mihri ; Aydınlık (Mihri Belli) “*Proleter Devrimci Hareketimizin Çizgisi Açıktır*”, Aydınlık, Sayı 15, Ocak1970

Mihri Belli ile yapılmış 03.05. 2003 tarihli görüşmenin bant kaydı.

BENİĞSEN, Alexandre A.; WİMBUSH,S. Enders; **Sultan Galiyev ve Sovyetler Birliği'nde Milli Komünizm**, (çev:B. Tanatar), Anahtar Yayınları, İstanbul 1995

D'ENCAUSSE, Helene Carrere; SCHRAM Stuart; **Asya'da Marksizm ve Milliyetçilik**, s 11, (Çev:S. Avcıoğlu ve A.Aşçıoğlu), Yön Yayınları, İstanbul 1966.

DAVIS, Horace B. ; **Sosyalizm ve Ulusallık**, (Çev: K. Emiroğlu), Belge Yay. İstanbul,1991

_____ ; **İşçi hareketi Marksizm ve Ulusal Sorun**, (Çev: Y. Alogan), Belge yay. İstanbul, 1994

GARAUDY, Roger; **Sosyalizm ve İslamiyet**, (Çev: Doğan Avcıoğlu – E. Tüfekçi), Yön Yay. İstanbul, 1965

KAKINÇ, Halit S.; **Sultan Galiyev ve Milli Komünizm**, Bulut Yay. İstanbul 2003

_____ ; “*Sultan Galiyev Efsanesi Diriliyor*”, Toplumsal Tarih, Sayı:50 C.9, Şubat 1998, s36-42

KITCHING, Givin, “*The Theory Of Imperialism and Its Consequences*”, Merip Reports, Volume 0, Issue 100/ 101, Special Anniversary Issue , Oct-Dec, 1981 s.36-42

LAROUİ, Abdullah; **Tarihselcilik ve Gelenek**, Vadi yay.(Çev: H.Bacanlı), Ankara, 1993 s. 153-154

LENİN, V. I.; **Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi**, (çev: S. Erdoğan) Sol Yay. Ankara, 1988

_____ ; “*Komünist Enternasyonal’i İkinci Kongresi İçin Milletler Ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerlerin İlk Taslakları*”, **Doğu’da Ulusal Kurtuluş Hareketleri**, Der.: C. Leiteisen, (çev. T.Ağaoğlu) Belge Yay., İstanbul, 1995, S.323

_____ ; “*Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler) Ocak – Şubat 1916*”, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, (Çev: M. Ardos), Sol Yay., Ankara, 1976

_____ ; ‘*Ulusal Sorun Üzerine Eleştirici Notlar Ekim- Aralık, 1913*’, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, (Çev: M. Ardos), Sol Yay., Ankara, 1976, s.33-34

_____ ; **Devlet ve İhtilal**, (çev. K. Somer) Bilim ve Sosyalizm Yay. Ankara, 1994

LÖWY, Michael; **Dünyayı Değiştirmek Üzerine Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri** , Ayrıntı Yay., İstanbul, 1993

_____ ; **Latin Amerika Marksizmi**, (Çev.: İ. Cüre) Belge yay. İstanbul 1998

MARX, Karl; ENGELS, Friedrich; **Komünist Manifesto**, (Çev: G. Köylü), Bilim ve Sosyalizm Yay. Ankara 1997

_____ ; **Gotha ve Erfurt Proglamlarının Eleştirisi**, (Çev: M Kabagil) ,Sol yay. Ankara.1989,

_____ , **Seçme yazışmalar 1 (1844-1869)**, Çev: Y. Fincancı, Sol yay., Ankara 1995

_____ , **Alman İdeolojisi [Feuerbach]** Çev: S.Belli, Sol Yay., Ankara 1999

NİMNİ, Ephraim; **Marxism and Nationalizm: Theoretical Origins of a Political Crisis**, Pluto Press, London, 1991

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi; **“Yerlici Kültüralizm: Kıyaslamalı Bir Değerlendirme”**, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der:E. Fuat KEYMAN, Ali Yaşar SARIBAY, Alfa Yay, İstanbul 2000. s.39-86

_____ , **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih bağlamında Milliyetçilik**, Alfa yay. Bursa 2000

SARIBAY, Ali Yaşar; **“Yirmi Birinci Yüzyıla Doğru Global Kapitalizm, Oryantalizm, Yerlilik: Teorik Bir Çerçeve”**, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der:E. Fuat KEYMAN, Ali Yaşar SARIBAY, Alfa Yay., İstanbul 2000., s. 8-15

_____ ; **“Postmodern Kapitalizm Olarak Globalizm ve 1980'ler Türk Modernitesi”** , **Liberalizm, Devlet, Hegemonya** Der: E. Fuat Keyman Everest yay İstanbul 2000. s.301-314

SOMER, Kenan; **ve Marksizm**, Doruk Yayınları, Ankara, 1966

SUNAR, İlkay; **Düşün ve Toplum**, Doruk Yay. Ankara, 1999

SUNY, Ronald Grigor; **Bakü Komünü Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf** (Çev.K. Emiroğlu), Belge Yayınları, İstanbul, 1990

TUNÇAY, Mete; **Türkiye’de Sol Akımlar Cilt 1(1908-1925)** B.D.S.Yay. İstanbul, 2000

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Başnur Mat., Ankara, 1965

UYAR, Hakkı; “*Resmi İdeoloji yada Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi*”, Toplum ve Bilim, Sayı:74, Güz 1997, s.46-77

ÜNLÜ, Barış; **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**, İletişim yay., İstanbul, 2002

VIROLİ, Maurizio; **Vatan Aşkı: Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme**, Çev: A. Yılmaz Ayrıntı Yay. İstanbul, 1997

ZİLELİ, Gün; **Yarılma (1954-1972)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.